

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vliv rodičů na volbu profesního zaměření dítěte

Parents' influence on their childrens' choice of specialization

Veronika Pecoldová

Vedoucí práce: PhDr. Veronika Blažková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: AJ – PG

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Vliv rodičů na volbu profesního zaměření dítěte vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 4. 2016

.....

podpis

Poděkování

Děkuji vedoucí této práce, PhDr. Veronice Blažkové, PhD., za odborné vedení, cenné rady a připomínky k mé práci. Děkuji pracovníkům ZŠ T. G. M. v Náchodě a ZŠ Slovenská v Praze za poskytnutí možnosti realizace výzkumu na jejich školách a ochotu poskytnout mi příslušné informace.

ANOTACE

Výběr vzdělávací dráhy je jedním z prvních mezníků v profesním a pracovním životě jedince. Z tohoto důvodu toto rozhodnutí často neleží jen na bedrech žáka samotného, ale stává se i záležitostí rodičů, jakožto jeho zákonných zástupců a především nejbližších osob dítěte.

V této bakalářské práci se zabývám vlivem rodičů na výběr střední školy jejich dítěte. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou.

V teoretické části se věnuji definování a specifikaci období dospívání, problematice výběru střední školy, formám vlivu rodiče na žákovu volbu a současným možnostem kariérního poradenství.

Výzkumná část se zaměřuje na reálné promítání názorů, postojů a pracovních či studijních zkušeností rodičů do žákova finálního výběru střední školy a zjišťuje jejich roli a podíl na rozhodnutí v tomto procesu.

KLÍČOVÁ SLOVA

povolání, rodič, volba střední školy, výchova v rodině, výchovný poradce, vzdělání

ANNOTATION

The choice of educational plans stands for one of the first defining moments in an individual's professional and working life. For this reason, the decision does not predominantly lie only in the hands of pupils themselves but often becomes an interest of their parents as their legal representatives and the closest ones.

In this thesis I concern myself with the influence of parents on their child's choice of specialization. The thesis is divided into two main sections: theoretical and practical.

In the theoretical part I occupy myself with the definition and specification of the period of puberty, the issues of the choice of high school, forms of parents' influence on pupil's carrier choice and current possibilities of carrier consultancy.

The research section focuses on the real impact of parents' opinions, attitudes and educational or working experience on the child's final choice of high school and investigates their role and participation in the decision.

KEYWORDS

profession, parent, career choice, family upbringing, guidance counselor, education

OBSAH

1	Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....		9
2	Dospívání	9
2.1	Typické znaky období dospívání	9
2.2	Změna vztahu dítěte a rodiče	11
3	Výběr vzdělávací a profesní dráhy.....	13
4	Vliv rodičů na výběr profesní dráhy dítěte	15
4.1	Vliv rodičů z pohledu žáka.....	16
4.2	Informovanost rodičů	18
4.3	Role otce a matky při výběru.....	18
4.4	Vliv cílený	19
4.4.1	Rodičovské strategie ovlivňování	19
4.4.2	Vliv socioekonomického statusu rodiny a vzdělanostních aspirací	22
4.5	Vliv necílený.....	23
4.5.1	Vliv finančního zabezpečení rodiny.....	24
4.5.2	Vliv způsobu trávení volného času	24
4.5.3	Identifikace s povoláním rodiče	25
5	Kariérové poradenství	27
5.1	Kariérové poradenství ve školách a školských poradenských zařízeních	27
5.1.1	Výchovný poradce.....	28
5.1.2	Školní metodik prevence	29
5.1.3	Příprava k volbě povolání na ZŠ	30
5.1.4	Pedagogicko-psychologické poradny.....	30
PRAKTICKÁ ČÁST		32
6	Metodologie výzkumného šetření	32
6.1	Cíl výzkumu a výzkumný problém	32

6.2	Výzkumné otázky	32
6.3	Popis výzkumného vzorku.....	32
6.4	Harmonogram výzkumu	33
6.5	Analýza výzkumného šetření.....	34
6.5.1	Kariérní poradenství na školách	34
6.5.2	Vyhodnocení otázek dotazníku	35
6.6	Vyhodnocení výzkumných otázek.....	44
7	Závěr	45
8	Seznam použitých informačních zdrojů.....	47
9	Seznam příloh	49

1 Úvod

Volba budoucí profesní a vzdělávací dráhy je jedním z prvních závažných rozhodnutí v životě jedince determinující směr, kterým se budou ubírat jeho kroky v oblasti profesního života. Její výsledek bývá závislý na spoustě rozličných faktorů, jakými jsou žákovy schopnosti, představy o budoucnosti, zájmy či aspirace. Kromě těchto ukazatelů má ale na žákově rozhodnutí podíl i vliv sociálního okolí, jehož nejvýznamnějšími představiteli bývají zpravidla rodiče.

Rodiče jako stavební kameny rodiny jsou s dítětem propojeni a spřízněni nejen geneticky. Rodinné a osobní vazby vzbuzují v žákovi jistotu správné volby. Mají tudíž na rozhodnutí tohoto charakteru podstatný podíl vlivu, a to i přes komplikované období dospívání, kterým si jedinec v té době prochází, a jehož specifika prakticky vylučují rodiče jako hlavního poradce při takto závažných životních dilematech. Jakožto osoby nejbližší, navíc oprávněné k učinění rozhodnutí za nezletilé dítě, jsou rodiče u svých dětí nejčastěji vyhledávaným a nejefektivnějším zdrojem informací v otázce výběru střední školy.

V teoretické části své práce se věnuji definici ontogenetického období, ve kterém se žák při volbě střední školy nachází – dospívání, a dopadu změn z něj plynoucích na vztah mezi rodičem a dítětem. Dále se zaměřuji na volbu střední školy v obecné rovině a následně na rodičovský vliv na tvorbu tohoto rozhodnutí z pohledu rodiče i dítěte, dělení kompetencí a formy tohoto vlivu. Poslední kapitola teoretické části se věnuje současným možnostem kariérního poradenství v České republice.

V praktické části se pokusím zjistit intenzitu rodičovského vlivu na volbu střední školy žáků devátých ročníků. Mým záměrem bude i zjistit rozložení aktivit vedoucí ke správné volbě mezi matkou a otcem. Výzkum je realizován pomocí dotazníků distribuovaných žákům devátých ročníků dvou základních škol. Výsledky z těchto dvou škol jsou navzájem porovnávány a tvrzení z nich plynoucí dále srovnávány s výpověďmi jejich výchovných poradkyň.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Dospívání

Obdobím dospívání neboli adolescence je rozuměna etapa ontogeneze, která může ve svém širším pojetí zahrnovat dobu mezi 10 až 20 rokem života člověka, čili až jeho jednu dekádu. Popsat ji lze jako *přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí, která je specifická komplexní proměnou osobnosti v oblasti biologické, psychické i sociální* (Vágnerová, 2012, s. 367).

Pubescence je ranou fází adolescence. Jedná se o prvních pět let období dospívání a je symbolicky ukončena absolvováním povinné školní docházky a výběrem dalších studijních plánů (Vágnerová, 2012). Právě v tomto období u dětí vrcholí období puberty, které je specifické řadou problémových faktorů. Každý individuální jedinec je nicméně nastaven jiným způsobem, a proto se v době výběru střední školy u některých dětí mohou ještě naplno projevovat specifické znaky puberty, které volbu značně komplikují. Jiní jedinci naopak již dospějí, puberta je u nich ukončena, a jejich volba tak může být považována za rozhodnutí téměř dospělého člověka zodpovědného za sebe sama a svoje rozhodnutí.

2.1 Typické znaky období dospívání

Dospívání obecně je mimo jiné charakteristické postupnou krystalizací názorů a postojů a počínající fází procesu osamostatňování a získávání nezávislosti. Úkolem dospívajícího je tak vyjít z izolace v rodině a plně se integrovat ve společnosti (Orvin, 2001).

V tomto období se u dětí projevuje radikalismus, který pramení právě z nadcházející fáze emancipace od rodiny a vyznačuje se konfliktností, a to především neochotou podřídit se rodičům a přenechávat na nich rozhodnutí o vlastních záležitostech (Hlad'o, 2012). Dítě se formuje v samostatného jedince a hodlá tak také vystupovat i před veřejností. Nemá potřebu nadále se řídit pokyny starších a zkušenějších, alespoň ne v těch méně závažných životních rozhodnutích. Své zkušenosti si chce získat samo a mnohdy ho zláká i výběr varianty opačné k názoru rodiče už jen z důvodu objevování a zhodnocování různých životních možností.

Dalším výrazným znakem období dospívání v psychické rovině je emoční labilita těchto jedinců, která nastává v rámci hormonálních změn. Zde hraje roli jev, který profesor Příhoda označuje jako vulkanismus, jenž zdůrazňuje emoční kvalitu vyskytující se prakticky ve všech projevech chování a jednání jedinců tohoto věku. Z citového rozkolísání vzniká obecná nejistota, která se odráží i v častých pochybnostech o sobě samém. Dospívající se snaží zjistit,

kým je a v čem spočívá smysl jeho života, což má za následek značnou nerozhodnost i ve volbě vzdělávací dráhy (Langová, 2005). Z psychologického hlediska tedy tito jedinci ještě nejsou dostatečně zralí a kompetentní k samostatnému rozhodování o budoucí profesi a jejích kvalitách, jelikož se teprve učí činit správná životní rozhodnutí. Nápomocné jsou jim tudíž zde názory rodiče, které i v tomto věku dítěte hrají ještě poměrně významnou roli (Šikulová, 2007).

Pocitování strachu a úzkosti je důsledkem akumulace změn, ke kterým v životě dospívajícího jedince dochází. Dospívající se nachází ve fázi přechodu z dětství plného nejistoty a spoléhání se na osobu rodiče do fáze jistoty dospělosti. Svůj strach ani úzkost z těchto změn se však snaží nedávat příliš najevo, aby nedošlo k odhalení jeho zranitelnosti před druhými lidmi, a mnohdy je zakrývá pomyslnou maskou v podobě lhostejného chování či výrazu ve tváři (Orvin, 2001).

Dále se v pubescenci a adolescenci vytváří *kapacita pro abstraktní myšlení, formální a hypotetické uvažování, řešení problémů a schopnost zdůvodňovat a kriticky hodnotit* (Lagová, 2005, s. 103). Zaobaleně se jedinec stává tím, kdo je schopen řešit konkrétní životní situace samostatně dle vlastního uvážení.

Dospívání můžeme tedy obecně nazvat přípravným obdobím pro dospělost. Vytváření představ o profesní budoucnosti proto neodmyslitelně patří k nutným a zásadním vývojovým úkolům tohoto věku. Přejít na střední školu žáci vnímají právě jako dosažení vyššího stupně dospělosti a emancipace. Navíc tím, že se pro danou školu rozhodnou sami, stvrzují jeho obsahové naplnění už krokem samotným (Pražská skupina školní etnografie, 2005).

Pro dospívající je dále specifický nový stupeň sebepoznávání. Významnou pomoc při sebepoznávání může poskytnout i výchovný poradce, který navíc na rozdíl od rodičů využívá ve svém přístupu poznatků vývojové psychologie a diagnostiky a pomáhá tak efektivně vést žáka ke správné volbě školy (Langová, 2005). Při konfrontaci s dospívajícím je ale vždy důležité si uvědomit, že předpokladem k získání jeho důvěry je snaha ponechat mu jeho již zmíněnou masku, která kryje nejistotu a pochybnosti a pokud přeci jen dojde k odhalení, v žádném případě se mu za jeho nedokonalosti nevysmívat (Orvin, 2001).

Na základě sebepoznávání dochází u dospívajícího jedince i k sebehodnocení, kde hraje důležitou roli jeho vzhled, posuzovaný z hlediska aktuálního pojetí krásy, a jeho výkonnost (Paulík, 2002). Dalším ukazatelem vedoucím k hodnocení sebe sama je názor sociálního okolí. V tomto období hraje hlavní roli především mínění vrstevníků a kamarádů.

Je nutno mít na paměti, že průběh tohoto mnohdy problematického období je mimo jiné výsledkem úrovně vztahů v rodině, na kterých lze vždy zapracovat. V rodině, kde mají její členové mezi sebou blízké a vřelé vztahy zpravidla nedochází k velkým konfliktům (Paulík, 2002).

2.2 Změna vztahu dítěte a rodiče

Dospívání dítěte v samostatného člověka má za následek jeho měnící se vztah s rodičem. Ostatně toto období je víceméně charakteristické roztržkami a neshodami mezi oběma stranami, které jsou ovšem přirozené. Jak rodiče, tak děti jsou totiž postaveni před novou skutečností a dostávají se do odlišné situace, než na jakou byli dosud zvyklí, což oba tábory poměrně značně znepokojuje. Rodiče začínají ztrácet kontrolu nad svým potomkem a ten naopak přebírá kontrolu nad svým životem. Postupně se vztah dítěte a dospělého přeměňuje na vztah dospělého s dospělým (Orvin, 2001).

Dítě již v tomto věku nabylo dostatečného množství vědomostí a síly, aby si na určité skutečnosti dokázalo vytvořit názor samo. Rodiče již nejsou považováni za všemohoucí a vševědoucí osoby, na jejichž rady a ochranu se může spolehnout v každé situaci. Tomuto procesu se říká demytologizace rodiče, a ačkoli zní jeho název poněkud nepovzbudivě, ve skutečnosti napomáhá k utvoření realističtějšího vztahu mezi generacemi. Dospívající zobecňuje zkušenosti, které měl možnost za svůj dosavadní život získat a uvědomuje si, že dospělí mají také své nedostatky a že nejsou dokonalí. K názorům svých rodičů tak již není plně loajální, ale začíná být kritický a jejich autorita v jeho očích rapidně klesá. Začíná se tedy více spoléhat na vlastní mínění, které bývá v této době navíc velmi často ovlivňováno názory vrstevníků (Paulík, 2002). S přibývajícemi zkušenostmi se dospívající může považovat dokonce za chytřejšího, než jsou jeho rodiče, ačkoli někde uvnitř něho stále převládá *představa silného rodiče a ubohého já*. Aby se z něj stal samostatný jedinec, je potřeba tyto dva pohledy vyrovnat (Orvin, 2001, s. 42).

V demytologizaci je jedince velmi důležité podporovat, jelikož v některých případech není ani schopný smířit se s představou, že již spoustu věcí nebude někdo dělat za něj. Pokud by v tomto rodiče dítě utvrzovali, oddalovali by tím a jistým způsobem komplikovali jeho možnost stát se nezávislým (Orvin, 2001).

Jakoukoli mají rodiče představu o výchově a přístup k zodpovědnosti za ni, nikdy zpravidla nechtějí ztratit status rodičovství, který již jednou získali. I u nich tedy vzniká jistý rozpor. Své dítě chtějí dovést k samostatnosti a zodpovědnosti, ale na druhou stranu si přejí, aby stále

zůstávalo dítětem. Stejně jako se dospívající jedinec musí vyrovnat se svou novou rolí, i oni musí přijmout svou novou pozici vlastně pouhého pozorovatele výsledků jejich dlouholetého snažení, nikoli již řídící osoby. Jedním z důvodů jejich nevole ztratit kontrolu nad dítětem je i strach z jeho pochybení. Pokud k němu následně dojde, mají tendenci považovat ho za své vlastní. Sami hledají, kde učinili chybu. Stejný přístup má k tomuto problému i společnost, která jim v tomto ohledu předává zodpovědnost a pokud se dítě stane problémovým, přičítá jeho chování nedostatečné intenzitě péče rodičů a množství hodnot, jež svým dětem předali (Orvin, 2001).

Problém s přijetím nové role nastává především v případě rodičů, pro které rodičovství znamená smysl života. Do starosti o dítě vložili téměř všechnu fyzickou i psychickou sílu, a to mnohdy i na úkor vztahu s partnerem. Nyní se cítí zmateni a znepokojeni, jelikož jsou o tuto pozici připravováni. Snaží se tak alespoň realizovat ve snaze přijít s ideální variantou profesní budoucnosti svého dítěte a minimálně tak si potvrdit svůj stále trvající poměr vlivu na jeho život. Ostatně adolescenti nad sebou stále potřebují mít kontrolu, i když již ne absolutní (Orvin, 2001).

Strach, který je charakteristický pro období dospívání dítěte připisují někdy rodiče a dospělí obecně mylně sobě. Jak dítě, tak rodič se pak začne v rámci strachu chovat sebeobraně, což nikdy nemůže skončit všeobecnou spokojeností (Orvin 2001).

Změnami v této fázi života neprochází pouze dítě v rámci období dospívání, ale i rodiče, kteří se svým věkem pomalu dostávají do fáze vrcholu své kariéry a začínají si uvědomovat, že některé jejich sny a ambice již nebude možné zrealizovat. I to se může stát důvodem, proč se pak někteří z nich snaží prosadit své představy dokonalého života při volbě profesní dráhy svých dětí. Spolu s loučením se s nejlepšimi roky svých životů sledují, jak jim před očima rostou jejich ratolesti, které mají ještě celý život před sebou. Střední věk je pro člověka obdobím k zamyšlení nad svojí pozicí. Otázkou je, kým jsme a kým se stáváme. Současně zde ruku v ruce se změnami psychickými dochází i ke změnám biologickým, jakými je například narůstající únava. Pokud se její dopad zkombinuje s úbytkem energie způsobeným vypořádáváním se s problematickým obdobím, kterým prochází potomek, stává se vyčerpanost ještě silnější (Orvin, 2001).

3 Výběr vzdělávací a profesní dráhy

Přechod ze základní školy na školu střední je pro žáky tradičně spojen s řadou kritických momentů, a to především vzhledem k nízkému věku těchto jedinců (Hlad'o, 2010b). Situace je o to složitější, že k procesu rozhodování o tak závažné životní změně dochází během senzitivního období pubescence. Výběr vhodné profesní dráhy bývá ale pro jedince vždy významným životním rozhodnutím. Právě z jeho budoucí profesní role bude v dospělosti vyplývat i jeho sociální pozice a prestiž. Zároveň bude vybrané pracovní zaměření determinovat i jeho převažující životní styl. Volba vhodné střední školy s určitým zaměřením pak předesílá i onu profesní cestu, kterou se žák rozhodne následovat (Šikulová, 2007). Rozhodně je nutné volbu žádným způsobem neuspěchat a věnovat jí potřebnou dávku pozornosti.

Profesní volbu dítěte obecně ovlivňují:

- individuálně typická struktura zájmů
- preference modelu rodičovské profese (akceptace požadavků rodičů)
- školní prospěch
- pravděpodobnost přijetí na konkrétní střední školu
- možnosti pracovního uplatnění
- výsledky psychologického šetření (schopnosti a předpoklady jedince)

Jistým způsobem jak vymezit druhy vlivu na rozhodnutí jedince je jejich rozdělení na faktory tří skupin:

- faktory individuální

Tyto faktory jsou definovány jako individuální vlastnosti žáka, jeho schopnosti, vloh a samozřejmě též zájmy. Některé faktory mohou být vrozené, jiné se mohou vytvářet až během života na základě interakce s okolním prostředím, ve kterém jedinec žije. Mezi ty patří například životní zkušenosti a hodnoty.

- faktory sociální

Sociální faktory představují působení nejbližšího okolí jedince jako je rodina, přátelé, vrstevníci nebo učitelé. Z jejich strany jsou vůči jedinci vytvářena očekávání, která korespondují s charakteristikami jak žáka, tak i původce očekávání. Jedinec se pak v zájmu zachování vztahů s těmito blízkými osobami chce těmito očekáváním přirozeně vyrovnat.

- faktory kulturní

Kulturní faktory pak ztělesňují působení hodnot, norem a vzorců kultury, ve které jedince žije (Šikulová, 2007).

Při volbě se žák většinou potýká s mnoha nesnázemi, které ji mohou značně zkomplikovat. Obecně je důležité, aby volba proběhla v souladu s žákovými schopnostmi a možnostmi. V první řadě je u dítěte třeba předcházet unáhlenému rozhodování. Výběr profesní dráhy je dlouhodobý proces a měl by být započat v dostatečném časovém předstihu, aby žák nebyl nucen formulovat své zájmy pod tlakem okolností, což by mohlo nadělat více škody než užítu (Pražská skupina školní etnografie, 2005).

Je třeba prostudovat si všechny dostupné informace a zvážit jednotlivá pro i proti. Obecně začínají otázky své budoucnosti žáci řešit v předposledním, tedy osmém ročníku povinné školní docházky, přičemž u dívek k tomu dochází výrazně dříve než u chlapců (Šťastnová 2012).

Pohled žáka je většinou z počátku poměrně idealistický. Této prvotní fázi představ o budoucnosti se říká *idealismus profivolby*, kdy si žák vybere jako svou budoucí profesi oblast, jež plně neodpovídá jeho možnostem a výběr probíhá například jen na základě sympatií k danému povolání. Dítě si tak může vybrat profesi filmového režiséra, protože se mu zalíbil nedávno uvedený oscarový film. V návaznosti na následné sestřádání informací týkající se náročnosti nebo skutečné náplně povolání či požadavků k přijímacím zkouškám příslušné školy přichází fáze *realismu profivolby*. Ta je záhy následována *kompromisem*, tedy volbou té školy, která mnohem lépe odpovídá možnostem a potřebám jedince z dlouhodobého hlediska a v komplexnější formě (Pražská skupina školní etnografie, 2005, s. 54).

V současné době není již dostat se na střední školu takovým problémem, samozřejmě s výjimkou několika žádaných škol s ojedinělým zaměřením. Alternativ lišících se oborově nebo způsobem ukončení se naskytuje spousta. Český vzdělávací systém je tímto výrazně stratifikován, což může mít za následek špatnou orientaci žáků v jeho možnostech. Proto je velmi důležité pomoci těmto dětem neztratit se v množství informací a správně zhodnotit jejich relevantnost a důvěryhodnost. Právě v tento okamžik mohou nastoupit na scénu rodiče, jejichž role je v procesu volby nepostradatelná (Hlad'o, 2012).

4 Vliv rodičů na výběr profesní dráhy dítěte

Ačkoli je volba budoucí profesní dráhy primárně odvislá od zájmů žáka, jeho schopností, individuálních rysů a aspirací, bývá jen zřídka záležitostí, o které by se adolescent rozhodoval sám na základě vlastního pevného rozhodnutí a bez jakéhokoli vlivu sociálního okolí. V odborné literatuře jsou často uváděny tři typy projektů mladých lidí s ohledem na tlaky, kterým jsou v tomto období vystaveni:

- *postavení prvního typu*

V tomto případě je dítě plně ovlivňováno a řízeno rozhodnutími a přáními osob ve svém blízkém okolí, a to především rodičů. Případně zde mohou hrát vliv i nahodilé skutečnosti, které ovlivní jeho volbu. Autonomie žáka je zredukována na minimum a jeho vlastní preference nejsou upřednostňovány.

- *postavení druhého typu*

Žák zde již má svá vlastní přání a představy, které jsou nicméně velmi obecné a nekonkrétní. K tomuto typu projektu dochází převážně v období ukončování školní docházky, což se projevuje v nepevnosti představ dítěte, která je charakteristická pro citlivé období dospívání. Právě během něj k závažnějším rozhodnutím typu volba střední školy dochází.

- *postavení třetího typu*

Autonomie dítěte zde hraje primární roli. Žák má svůj osobní plán, který působí promyšleně. Dítě je charakterizováno svou cílevědomostí a rozhodností a je zároveň velmi iniciativní (Pražská skupina školní etnografie, 2005, s. 99).

Rodiče mají nesporně nemalý poměr vlivu na rozhodování dítěte či na samotný finální výběr jeho školy. Rodinné a osobní vazby zde mají přirozeně největší vliv, protože člověk se s prosbou o radu v závažných životních rozhodnutích vždy obrací na osoby, ke kterým má nejbližší. Rodiče jsou tak v této oblasti nejen nejčastěji vyhledávanými poradci, ale i nejefektivnějším zdrojem zaručených informací a rad. Jejich názory velmi snadno ovlivní myšlení dospívajícího dítěte, které se v takovéto závažné situaci cítí poměrně nejistě, protože se teprve učí činit zodpovědná životní rozhodnutí vedoucí k jeho spokojenosti v budoucnu.

Pod pojmem vliv si můžeme představit širokou škálu zásahů do rozhodnutí jedince s různou mírou intenzity. Řadí se sem nejen úplné podřízení se názorům a přání rodičů, ale například i pouhé konzultace s nimi, které mohou samy o sobě také jedince nasměrovat. Na druhé straně

úsečky pak nacházíme naprosté odmítání jakéhokoli vlivu dítětem či nezájem rodičů (Hlad'o, 2010b).

V první řadě se ovšem žák při výběru střední školy v nejvyšším poměru procent spoléhá na svůj dobrý úsudek a upřednostňuje vlastní preference. To si ostatně myslí jak žáci sami, tak i jejich rodiče, kteří mají za to, že rozhodnutí by mělo být především v rukou dítěte – jedná se o jeho záležitost a zároveň i zodpovědnost. Nicméně empirické studie dokazují, že právě rodiče zde mají nezastupitelnou a zásadní roli, jelikož se nacházejí hned na druhém místě žebříčku a stávají se tak nejsilnějším představitelem vlivu sociálního okolí na rozhodnutí žáka. Děti je považují za rozhodující autoritu při volbě. O tom ostatně dokládá i skutečnost, že o svém rozhodnutí se s rodiči baví a jejich rady do něj promítá vždy okolo 80% žáků dotazovaných v příslušných výzkumech. Toto číslo můžeme považovat za velmi uspokojivé, jelikož rada zkušenějšího rodiče přidá do problému vždy trochu reálnějšího myšlení, založeného na množství zkušeností. Právě schopnost zhodnocení situace bez nasazených růžových brýlí může mít za následek přehodnocení preferencí dítěte často se zakládajících pouze na jeho zájmech a koníčcích, nikoli na jeho předpokladech. Přání dítěte stát se akademickým malířem nebo popovou zpěvačkou navíc rodiče nemusejí vzhledem k reálnému uplatnění v této sféře sdílet s takovým nadšením (Hlad'o, 2010b).

4.1 Vliv rodičů z pohledu žáka

I přes zřetelný význam zásahu rodičů do rozhodnutí o profesní dráze jej ale žáci obecně považují za individuální volbu založenou na svobodném výběru a skutečný vliv rodičů mají často tendenci bagatelizovat. To je ostatně projevem postupně se formujícího zodpovědného chování ve vztahu k vlastní budoucnosti (Hlad'o, 2010b). Žáci tak akceptují rady rodičů, nikoli však jejich vliv na konečné rozhodnutí, což je výsledek právě probíhajícího období radikalismu, které je mimo jiné charakteristické nepřipouštěním si vlivu rodičů (Hlad'o, 2012).

Zejména chlapci, přestože ve skutečnosti nechávají tíhu rozhodování mnohem častěji na rodičích, výběr interpretují jako vlastní volbu. I kdyby si měli tedy připustit, že jim byl rodiči vymezen rámec škol nebo najata konkrétní instituce, vždy budou konečné rozhodnutí o nastoupení a studování této školy považovat za svoji volbu. Sebe označují jako „klíčového operátora“, který stiskl pomyslné tlačítko stvrzující rozhodnutí a nese za něj zodpovědnost. V případě, že by vyšlo najevo, že jim bylo nějakým způsobem nařízeno nastoupit na

konkrétní školu nebo že rozhodnutí za ně učinil někdo jiný, považovali by ho za neoprávněné a viděli by ho jako zradu na sobě.

Dívky jsou naproti tomu o něco aktivnější v procesu vyhledávání potřebných informací a rozhodnutí často samy diskutují s rodiči případně s výchovným poradce. Nezáleží jim na zdůrazňování postavení sebe jako hlavního činitele v procesu volby, pravděpodobně proto, že jím doopravdy jsou a nemají potřebu prokazovat svůj podíl. Naopak, pokud konečné rozhodnutí učiní s cizí pomocí, jsou ochotné to přiznat (Pražská skupina školní etnografie, 2005).

V souvislosti s výběrem profesní dráhy mluví žáci často o rodičích samovolně, což znamená, že považují za naprosto přirozené nechat je zasahovat do vlastní volby střední školy. Jejich rady považují za nejčennější a nejužitečnější vůbec. V číselném vyjádření se cennost rad rodičů umísťuje o dvacet procent výše než všech ostatních forem sociálního vlivu, jako jsou výchovní poradci, kamarádi, učitelé nebo sourozenci (Hlad'o, 2010b).

Nicméně představy rodičů o budoucnosti se mohou od představ potomka značně lišit už jen proto, že mnohdy sledují odlišné cíle a využívají odlišných zdrojů informací (Hlad'o, 2010b).

Rodiče přirozeně projevují co největší zájem o to, aby měla jejich ratolest zajištěnou bezstarostnou budoucnost, čehož je vzdělání nezpochybnitelným indikátorem. Jedním z prostředků naplnění tohoto cíle je dosažení patřičného finančního zajištění. Do úvahu tak běžně přicházejí v současnosti zpopularizovaná povolání s vidinou reálné možnosti přijít k většímu množství finančních prostředků, jako jsou například manažeři nebo informatici a dochází zde k úpadku preference oborů s výučním listem. Na základě zkušenosti z praxe se pak rodiče snaží nacházet školy, zajišťující odpovídající vzdělání (Klapal, 1999). Ještě větší potřebu zajištění vzdělání mají rodiče pro dcery, jelikož jejich anticipovaná životní dráha je ohraničená potenciálním mateřstvím, vyšším rizikem nezaměstnanosti a tudíž průměrně nižšími příjmy (Šmídová, 2009). Na druhou stranu u dívek bývá předpoklad uspokojivějšího prospěchu, který je v mnohých případech propustkou k možnosti studia střední školy bez usilovné přípravy na přijímací zkoušky.

Obecná tendence rodičů bývá tlačit své děti spíše k tzv. silnicím vyšší třídy. Zároveň si přejí, aby se posunuly na vzdělávacím žebříčku výš, než jsou oni sami. Učiliště je pro rodiče známá cesta, ale maturita je nezbytnost, protože otvírá dveře výš (Pražská skupina školní etnografie, 2005).

4.2 Informovanost rodičů

V souvislosti s výběrem střední školy je vždy nezbytné žákům poskytnout dostatek adekvátních informací, a jelikož lze v současnosti využívat nejrůznějších zdrojů k jejich získání s různou mírou věrohodnosti, je také důležité mu pomoci při procházení tímto pomyslným bludištěm informací. Právě zde mají šanci ujmout se své role rodiče, nicméně ani v tomto případě není věrohodnost a objektivita nutně zaručena. Rodiče se ve svých úvahách velmi často spoléhají především na vlastní mínění, které nemusí být podloženo faktickými údaji a záměrně se často spokojí jen s velmi omezenými informacemi. Jejich názor může být založen na generalizaci, přičemž jedna pozitivní či negativní reference o škole se může snadno stát určujícím ukazatelem kvality. Vytvářejí si nekorektní soudy založené na zkreslených informacích, a to nejen o konkrétních školách, ale bohužel i o uplatnění příslušných profesí v praxi (Pražská skupina školní etnografie, 2005). Nechtěně svou nízkou orientovaností v potřebách pracovního trhu odsuzují dítě do role klienta úřadu práce. Právě rodiče tak mohou často být určitým způsobem zodpovědní za nárůst nezaměstnanosti a neuplatnění se některých středoškoláků v praxi.

Dalším kamenem úrazu zde bývá nedostatek kritičnosti ke svým ratolestem, kterým rodiče často oplývají. Mohou mít totiž o svých ratolestech mnohem vyšší mínění, než jaká je skutečnost a jejich vzrůstající ambice jim mohou zabránit v objektivním pohledu na reálné schopnosti jedince.

Neadekvátní obraz od rodičů může být na druhou stranu i příčinou špatného sebehodnocení, které si dítě kromě úspěšnosti v jednotlivých činnostech vytváří i na základě hodnocení rodičů. Jedná se o utváření obrazu sebe sama při zvnitřňování názorů ostatních. Dítě se začne podceňovat a vybírá si povolání pod svoje možnosti (Šikulová, 2007).

Z uvedených skutečností tedy vyplývá, že aby mohl rodič dítěti radit, musí znát jeho schopnosti, dovednosti a mít přehled o zvoleném oboru a uplatnění na trhu práce (Šikulová, 2007).

4.3 Role otce a matky při výběru

V procesu výběru profesí jsou většinou zapojeni oba rodiče. Zajímavou informací je jistě ale skutečnost, že v prvotní fázi rozhodování se angažují spíše matky, zatímco otcové začínají být aktivní až v pozdějším procesu verifikace. Matky jsou obecně považovány za shromážditele a tříditele informací pro výběr vhodných škol a zajímají se spíše o praktické věci, jako je návštěva dne otevřených dveří, což patrně souvisí s jejich tradiční mateřskou rolí. Hledání

radu u matky je nicméně i výsledkem charakteru vztahu dítěte s jednotlivými rodiči, přičemž s otcem netráví povětšinou tolik času, jako s matkou (Hlad'o, 2010b).

Tato pozice je viditelná i s ohledem na školní diskurs, kde se často stává, že otec takřka nefiguruje a právě matka je tím, kdo pevně kontroluje situaci a dítě silně ovlivňuje, směřuje a disciplinací udržuje prospěch. V případě děvčat nemívají matky již tak hyperprotektivní přístup a nejsou tak důsledné v hledání informací (Pražská skupina školní etnografie, 2005). Pravděpodobně se spoléhají na schopnosti dívek, které v tomto období již oplývají větší mírou zodpovědnosti a dobrého úsudku, navíc jsou během tohoto ontogenetického období považovány za vyspělejší, nežli je tomu u nevázaných a bezstarostných chlapců tohoto věku.

Pozdější zapojení otce má nicméně neméně důležitou roli, i když zřetelnější je právě v případě chlapců spíše než děvčat. Jeho doménou je osvětlování informací ohledně zaměření některých oborů a stavění se do role odborného konzultanta. Právě u hochů pak zde může častěji docházet k identifikaci s otcem a jeho profesní drahou (Pražská skupina školní etnografie, 2005).

4.4 Vliv cílený

S příchodem období směřujícího k volbě další vzdělávací nebo profesní dráhy cítí nejen žák sám, ale i jeho rodina jistý tlak, který je s takto důležitým životním rozhodnutím spojen. Na základě něho si žák zvolí svoji budoucnost, svoji profesi, které se bude věnovat a která bude determinovat velkou spoustu skutečností v jeho životě. Je tedy i v zájmu rodičů, aby se pokusili do této volby nějakým způsobem zasáhnout a využít určitý poměr vlivu, který jim ještě stále připadá. Názor rodiče je možná z mnoha pohledů méně významným, ale z hlediska práva rozhodujícím faktorem. Rodiče jsou za své ratolesti právně odpovědní a jsou to právě oni, kdo podepisuje přihlášku ke studiu a tím vyjadřují souhlas nebo minimálně toleranci konečné volby střední školy svého dítěte. Stejně tak toto rozhodnutí stvrzují i podpisem zápisového lístku na střední školu, na kterou je jejich ratolest následně přijata.

4.4.1 Rodičovské strategie ovlivňování

Vymezení strategií rodičů ovlivňujících volbu profesního zaměření dítěte se zakládá na různé míře autonomie, která je dítěti připisována. V zásadě ale všechny strategie sdílejí společný cíl, kterým je ochránit dítě před špatným rozhodnutím a jeho následky. Na rozdíl od plánů žáků jsou představy rodičů mnohem perspektivnější a snaží se předjímat dlouhodobý vývoj. Mezi vlivy vymezující rozhodnutí rodičů patří například jejich vzdělanostní aspirace ve vztahu k dítěti, kariérová zralost žáka nebo míra vyhraněnosti jeho představ o budoucnosti.

Obecně lze vymezit následující typy rodičovských strategií:

a) *uplatnění rodičovské síly*

Strategie založená na uplatňování rodičovské síly je preferována především rodiči s vysokým očekáváním v souvislosti se vzděláním nebo rodiči, kteří nepovažují svého potomka za dostatečně zralého a zodpovědného pro učinění tak závažného rozhodnutí jako je volba profesní dráhy. Zároveň zde může velkou roli hrát i jejich obava ze ztráty kontroly nad případnými riziky, která by mohla nastat při přenechání rozhodnutí výhradně v rukou dítěte. Tito rodiče, kteří cítí vysokou míru odpovědnosti za budoucí výběr profese svého potomka a přirozeně si pro něj přejí jen to nejlepší, mají ve snaze prosazovat si své preference na úkor představ dítěte. Tato odpovědnost se zároveň zvyšuje nebo snižuje v závislosti na schopnosti nebo ochotě dítěte přebírat za sebe a své činy odpovědnost. Dominance rodičů ve snaze po exkluzivitě při rozhodování o vzdělávací dráze dítěte se vyznačuje jejich vysokou aktivitou, nedostatkem diskuze a vyjednávání se žákem, případně snahou o posílení vlastní mocenské pozice. Jednat se zde může o celkem širokou škálu přímého vlivu na rozhodování dítěte od kontrol, přes nejrůznější taktiky a manipulace až po samotné nařizování a přinucování.

Podobný přístup k volbě střední školy lze snadno odhalit z výroků některých rodičů, ve kterých často používají zájmeno já nebo my, pokud mluví o konkrétních možnostech volby. Zároveň to mohou dokládat i výroky žáků, kteří při svém popisu volby rodiče často zmiňují.

b) *nepodmíněná akceptace*

Nepodmíněnou akceptací názoru dítěte ze strany rodičů můžeme naopak nazývat naprostou důvěru k rozhodnutí dítěte a poskytnutí volnosti ve výběru školy. Nejvýraznějším znakem této strategie je orientace na autonomii žáka a očekávání vysoké míry samostatnosti a aktivity, která navíc souvisí s již vyhraněnými životními i profesními cíli žáka. Zde se jedná samozřejmě o naprosto minimální vliv rodičů za podmínky, že je žák považován za nositele vysoké míry odpovědnosti a že jeho volby nebudou rodičem vyhodnoceny jako rizikové. Pokud rodič následně na hrozící riziko narazí, snaží se na něj upozornit z pozice navigátora. V opačném případě dává dítěti volnost výběru a přijímá jeho rozhodnutí bez dodatečných podmínek.

Přenechávání určité míry odpovědnosti za výběr školy na dítěti je jistě skvělým způsobem podpory postupného dosahování jeho samostatnosti. Žák si sám uvědomuje a snaží se zvažovat případná rizika, jelikož je nucen o problému přemýšlet a ne jen bezhlavě přejímat

názory staršího a zkušenějšího. Podobná strategie by samozřejmě nebyla možná bez podpory rodičů a poskytování podnětného prostředí.

c) hledání kompromisu

Tato varianta je ve větší míře založená na vzájemné komunikaci a je charakteristická ústupky, které jsou obě strany ochotny udělat. Ty jsou v mnoha případech nezbytné, jelikož v praxi lze jen těžko najít vhodnou střední cestu mezi dvěma často diametrálně odlišnými názory. Cílem je tedy přijít s variantou akceptovatelnou jak rodičem, tak žákem. Nezbytným prostředkem k dosažení kýženého cíle je především vzájemná diskuze vyznačující se symetrií, tedy rovnoměrným rozložením sil obou stran. K tomuto kroku musí být ochotny přistoupit obě strany. Je zde nutná velká míra tolerance a také odolnost vůči sklonům k asymetrii charakteristická například pro strategii uplatňování rodičovské síly, ke které se při neprosazení svých požadavků rodiče často odklánějí. Proto je pro ně tato varianta velmi obtížná.

d) podmíněná akceptace

V případě podmíněné akceptace se jedná především o definování kompetencí obou stran. Rodiče mohou například vymezit rámec limitů nebo kritéria pro výběr školy a následnou podrobnější selekci přenechají dítěti. V praxi si tak mohou vymínit střední školu ukončenou maturitní zkouškou nebo školu státního typu, kdežto obor a konkrétní instituci nechají již na zvážení svého potomka. V případě, že se však jejich představa shoduje s představou žáka, nemusí k takovému vymezování ale vůbec dojít. Naopak, pokud by zde došlo ke střetu dvou odlišných názorů, jsou schopni přejít až ke strategii uplatňování rodičovské síly. Jedná se tedy řekněme o mírné povolení pomyslné uzdy – ani bezhlavá poslušnost, ani úplná volnost. Tito rodiče vykazují vysokou míru kontroly při ponechání vysoké míry autonomie žáka.

e) smíšená strategie

Tato strategie se vyznačuje kombinací strategií předešlých většinou v závislosti na změně podmínek. Překvapivě se nemusí jednat ani o tak nezvyklý jev, jak se může na první pohled zdát. Jde kupříkladu o kombinaci původní nepodmíněné akceptace a následného uplatnění rodičovské síly. Dítě si tak může samostatně určit školu, na kterou by chtělo podat svoji přihlášku, nicméně například po neúspěšném složení přijímacích zkoušek nebo následném negativním zhodnocení výběru rodičem je moc nad rozhodováním opět v jistém slova smyslu předána právě rodiči (Hlad'o, 2010a).

4.4.2 Vliv socioekonomického statusu rodiny a vzdělanostních aspirací

Socioekonomický status rodiny je nejen jedním z ukazatelů volby strategie, kterou rodiče při zasahování do rozhodnutí o volbě profesní dráhy dítěte zvolí, ale může determinovat i instituci středního školství, kterou dítěti dovolí navštěvovat (Hlad'o, 2012).

Pozorujeme zde rozdíly mezi rodiči s vyšším socioekonomickým statutem a rodiči s nižším socioekonomickým statutem, a to nejen v souvislosti s výběrem střední školy, ale i postojem ke vzdělávání obecně.

První skupina rodičů se řadí do střední sociální vrstvy. Jedná se o odborníky s vyšším vzděláním a patří sem především vysokoškolsky vzdělaní rodiče. V otázkách kariérového rozhodování jsou aktivnější a pokládají ho za příliš důležité na to, aby jej mohli ponechat v rukou dítěte. Tito rodiče své děti považují za naivní a důvěřivé a pokládají za samozřejmost snažit se je ochránit před špatnými dopady jejich rozhodnutí. Vysokoškolsky vzdělaní rodiče mají dojem, že by se dítě mělo rozhodnout o své budoucí profesi samo, nicméně to na něm nenechávají. Na své děti mají vysoké vzdělanostní aspirace (Hlad'o, 2010b). Tito rodiče dětem zdůrazňují význam vzdělání pro spokojený život a opakují jim, že pokud se budou dobře učit, jednou sklídí ovoce svého snažení v podobě dobrého společenského postavení. Vizi učebního oboru často používají dokonce jako výhrůžku dítěti (Katrňák, 2004).

Pokud výběr školy odpovídá jejich představám, jsou ochotni do procesu nezasahovat a nechají dítě vybrat si vlastní oblast zájmu. Častou strategií rodičů s vyšším socioekonomickým statutem je limitace výběru, tedy vytvoření užšího seznamu školy, ze kterého si pak volí dítě samo – kontrola i demokracie v jednom, přičemž možnost demokratického rozhodování je určitým způsobem maskována touto vysokou mírou kontroly (Hlad'o, 2010b).

Řízení a vedení je doménou těchto rodičů. Jejich proškolně orientovaný přístup se projevuje už v průběhu povinné školní docházky (Hlad'o, 2010b). Pokouší se na děti působit tak, aby se jim ve škole líbilo, dohlíží na jejich dostatečnou školní přípravu a snaží se je sami rozvíjet a vést k získání všeobecného přehledu (Katrňák, 2004).

Typickou školou odpovídající představám těchto rodičů je gymnázium, které nejen že otevírá cestu k vyššímu vzdělání, ale také poskytuje bezradnému dítěti další čtyři léta k selekci a upřesnění případného budoucího profesního zaměření (Katrňák, 2004).

Rodiče s nižším socioekonomickým statutem naopak neprojevují v této oblasti mnoho aktivity a ponechávají dítěti vysokou míru autonomie. Považují ho za experta s adekvátními kompetencemi, aby se na konci školní docházky umělo rozhodnout samo. To je také podle

nich předpoklad k tomu, že si vybere, co ho bude bavit a oni sami se tím zbavují zodpovědnosti za rozhodnutí, které by jim mohlo v budoucnu vyčítat. Zároveň pokud si potomek vybere školu spadající do oblasti jeho zájmu, je to pro ně záruka, že ji dokončí. Samostatná volba dítěte se tedy rovná jeho spokojenosti.

Tito rodiče také necítí, že by měli v dané oblasti dostatek zkušeností, vzhledem k tomu, že se jedná především o osoby s nižším dosaženým stupněm vzdělání. V této úloze jsou nejistí a nerozhodní a necítí se pro ni připraveni (Hlad'o, 2010b).

Rodiče dělníci přirozeně od svých ratolestí neočekávají dosažení vysokého stupně vzdělání. Výuční list je pro ně metou, ke které by jejich děti měly směřovat. Jedná se o cíl, který je pro ně dostačující. Pokud je jedinec chytrý a má zájem dále studovat, rodiče mu v tom nebrání, ovšem očekává se od něj, že se vyučí a nastoupí do práce. Jejich očekávání má samozřejmě velký vliv na myšlení a uvažování dítěte.

Nízké vzdělanostní aspirace rodičů se promítají i do orientace na školu a vzdělávání v obecné rovině. Pro tyto rodiče není podstatné, co a jak se žáci učí. O učivo ani děj ve škole se nezajímají a nezabývají se ani domácí přípravou. Děti tak jsou v pozici *volně plovoucích zátek*, které jsou vhozeny do vody a přestože se nepotopí, nikdo jim neudává směr (Katrňák, 2004, s. 103).

Obecně můžeme rozdíl mezi těmito rodičovskými tendencemi vymezit pojmy *materiální a statusová strategie*, přičemž v prvním případě jde hlavně o uplatnění na trhu práce a v tom druhém o získání dobrého společenského postavení (Katrňák, 2004, s. 151).

Možným odůvodněním odlišnosti přístupů k zasahování do volby je dvojí chápání štěstí dítěte. Rodiče s vyšším socioekonomickým statusem preferují koncept budoucího štěstí založeného na anticipaci a projektování toho, co pro něj bude štěstí představovat v budoucnu. Tento koncept není spojován s aktuálními preferencemi jak je tomu u rodičů s nižším socioekonomickým statusem, kteří se orientují spíše na spokojenost dítěte v současnosti (Hlad'o, 2010b).

4.5 Vliv necílený

Termínem necílený vliv je myšleno působení rodičů s nebo bez úmyslu dosáhnout svých představ u dítěte, nikoli však konkrétně v oblasti volby profesní dráhy. Jedná se tak o různé elementy rodičovského jednání, jehož primárním cílem není směřovat dítě na konkrétní školu či k oblíbě konkrétního povolání. V obecné rovině lze použít příklad domácích prací, které

pravděpodobně nemají za hlavní cíl vytvořit z dítěte dobrého zaměstnance, nicméně mnohdy nevědomky formují vztah dítěte k práci (Paulík, 2002).

4.5.1 Vliv finančního zabezpečení rodiny

Finance rodiny, ač se většinou nejedná o primární vliv, mohou sehrát svou roli při výběru školy či profesního zaměření.

V první řadě je studium střední školy podmíněno úhradou nejrozličnějších poplatků s ním spojených. Ty mohou samy o sobě hned na počátku vyloučit některé vybrané varianty. Nejedná se zde přímo o vliv rodiče jako takového, ale spíše jeho možností, které mohou být omezující. Pokud by se jednalo například o školu, jejíž studium je z důvodu velké vzdálenosti od místa bydliště podmíněno dojížděním nebo týdenním pobytem v internátním zařízení, může být ze zmíněného důvodu vyloučena ze seznamu.

Finanční podmínky, ve kterých dítě žije, mají navíc svůj podíl i na jeho uvažování o budoucnosti. Je zřejmé, že dítě, které pocítuje následky nedostatku finančních prostředků, bude mít tendenci získat v co nejkratším časovém horizontu dostatečné vzdělání a praktické dovednosti, na základě nichž nastoupí do zaměstnání a stane se ekonomicky nezávislé. Ostatně dlouhodobé studium je v případě těchto rodin prakticky vyloučeno, jelikož je z principu podmíněno finanční podporou od rodičů.

Stejně tak může ze hry vypadnout i možnost volby soukromé střední školy, která se často pro žáky stává záchranným bodem v případě neúspěchu v přijímacím řízení na školu státního typu. Rodič z podobných rodin se pak snaží tlačit dítě k podání přihlášky na státní školu nebo ustoupit a zvolit jinou destinaci, která úplně neodpovídá původnímu přání, ať už oborově nebo způsobem jejího ukončení.

4.5.2 Vliv způsobu trávení volného času

Zájmy dítěte jsou jedním z nepopíratelných faktorů ovlivňujících jeho preference a důležitým zdrojem pro další směřování. Své zájmy má každé dítě a realizuje je jak ve škole, například během školních kroužků, mimo školu prostřednictvím příslušných volnočasových organizací, tak i doma. K oblastem, ve kterých je dítě úspěšné a cítí v ní pocit uspokojení, tak mnohem snáze začne upínat své plány. Člověk se nicméně nerodí s již vyhraněnými preferencemi a je třeba si uvědomit, že jsou to právě rodiče, kdo dětem vybírá první zájmové kroužky, plánuje zaplnění volných chvil nebo třeba pořizuje vybavení potřebné k realizaci zájmů. S určitou mírou tolerance tak lze tvrdit, že právě výběr volnočasových aktivit je jedním ze způsobů, jak rodiče ovlivňují volbu profesního zaměření svého dítěte.

Pokud rodina tráví svůj společný čas výlety po horách a využíváním možností letních i zimních sportovišť, dítě si svůj budoucí život mnohem pravděpodobněji propojí s kariérou profesionálního sportovce, trenéra, sportovního manažera nebo lektora lyžování. Jednoduše podobné aktivity se pro dítě stanou něčím přirozeným, bez čeho si svůj volný čas a následně obecně i celý život nedovede představit, přičemž zájmy stojící na prvních příčkách pomyslného žebříčku preferencí se vždy stávají nejsilnějšími kandidáty. V některých případech se ani nemusí jednat o zájem žáka samotného, ale primárně jeho rodičů, kteří tímto způsobem dítě ovlivňují. Žák se nakonec na základě zkušenosti se zájmem identifikuje a společně se pak s rodiči podílejí na jeho realizaci (Klapal, 1999).

V okamžiku, kdy pak bude dítě vystaveno volbě, mu bude připadat přirozené vybrat si cestu, která ho vystihuje, na které se cítí sebejistě a kde navíc cítí i podporu rodiny. Podobně tomu jistě bude i u uměleckých nebo například jazykových oborů, přičemž výhodu zde mají povětšinou městské děti, kterým se možností a variant trávení volného času naskýtá více.

4.5.3 Identifikace s povoláním rodiče

Přímá zkušenost nejlépe někoho z rodiny se při výběru profesní dráhy hodnotí vždy významně a hraje při něm velkou roli (Pražská skupina školní etnografie, 2005). Pokud navštěvuje rodič zaměstnání, které je lukrativní, zajímavé nebo má kupříkladu vyšší sociální prestiž, může se dítěti vrýt do povědomí jako jedna z hlavních možností při jeho vlastním výběru. Zároveň je zde důležitá i zkušenost dítěte s tímto povoláním či ohlasy, které má možnost od svých rodičů večer po příchodu ze zaměstnání slyšet. Jde tedy o daleko přímější variantu získávání informací založenou na praxi.

Nemusí se v tomto případě ale jednat ani tak o relevantní důvody. Jednoduše pokud rodič přichází z práce domů s dobrou náladou a spokojený, zařadí si potomek tuto skutečnost mezi benefity tohoto konkrétního povolání a vytvoří si k němu kladný vztah a naopak. Když dítě věří, že je rodič ve svém zaměstnání spokojený, aspiruje k jeho povolání dvakrát až třikrát častěji oproti těm, kteří mají dojem, že jejich rodiče spokojení nejsou. Tyto profesionální aspirace se pak povětšinou shodují více s povoláním matky (Hlad'o, 2010b).

Otcův vzdělanostní status má ale také svou váhu, nicméně silněji ovlivňuje syny spíše než dcery. Pro chlapce se tak otec stává vzorem k následování. Čím vyšší je pak vzdělání otce, tím vyšší je pro chlapce šance nastoupit na střední školu ukončenou maturitní zkouškou a vyšší (Šmídová, 2009).

Nápodoba povolání rodiče nemusí ale nutně být tou nejvhodnější variantou vybranou na základě objektivního zhodnocení jedincových možností. Bezradnější děti nebo děti s nedostatkem představivosti v této oblasti velmi často inklinují k volbě povolání svých rodičů a chytají se tak pomyslného stébka v případě, že nemají ještě vyhraněnou oblast zájmu. Otcovo či matčino povolání je pro ně jistotou něčeho známého a tudíž méně děsivého s čím jim navíc rodič může poradit nebo pomoci na základě jeho zkušeností v oboru nebo vzdělání vedoucího k němu. Zároveň na vlastní oči vidí, že v daném oboru lze nalézt reálné uplatnění na trhu práce. K dalším pozitivům patří jistě i možnost využití kontaktů získaných v oboru nebo zajištění brigád, stáží či praxí, což napomáhá žákovi v identifikaci se zvolenou školou nebo oborem (Pražská skupina školní etnografie, 2005).

K identifikaci s povoláním rodičů může dojít i z důvodu navazování na rodinnou tradici. Existuje spousta případů následování matčiny či otcovy profesní dráhy kvůli udržení prestiže rodiny a zachování jejího dobrého jména, jak tomu bývá například u lékařských nebo právnických povolání. V tomto případě je ale hranice mezi cíleným a necíleným vlivem poměrně nejasná, jelikož k takovému jednání může dojít s i bez nátlaku rodiče na základě samostatného rozhodnutí žáka.

Kde se ale záměr rodiče jeví nepopíratelným, je v případě touhy po pozdějším převedení rodinného podniku na potomka. Podnikatel, který si svoji společnost pracně vybudoval, strávil zde spoustu času, a přes nejisté začátky, se mnohdy zasloužil o prosperující podnik, cítí potřebu nenechat svoje snahy upadnout. Předání podniku mu zároveň umožňuje zajistit své milované dítě a poskytnout mu určitý komfort vedení již fungující firmy. Tato skutečnost nejen že dítě zbavuje problémů spojených s budováním vlastního živobytí, ale zároveň mu zaručuje poměrně jistou pozici na trhu práce. JuDr. Emil Halla nicméně zastává názor, že následování otcovských šlápějí a vidina hrdého otce předávající živnost do synových rukou byly spíše záležitostmi prvorepublikového rozvoje hospodářství a tyto doby jsou již dávno pryč. Nejedná se tedy úplně o běžnou formu volby profesní budoucnosti (Klapal 1999).

Identifikace nemusí probíhat jen na základě povolání rodiče, ale i jeho zájmů a koníčků vykonávaných ve volném čase, například pokud dítě pochází z tzv. hudební rodiny.

5 Kariérové poradenství

Na počátku studijní a profesní dráhy žáků může hrát kariérové poradenství, které je nezbytnou součástí poradenských služeb, u některých z nich poměrně významnou roli.

Je nicméně důležité si uvědomit, kam až sahají kompetence pracovníka v tomto oboru a kam už ne. Tento druh poradenství nemá v moci ovlivňování struktury trhu práce a ani si neklade za úkol vybírat pro konkrétní žáky konkrétní střední školy, ačkoli takováto nereálná očekávání často zájemci o další studium či jejich rodiče mají. Výběr profesní a vzdělávací dráhy je poměrně složitý proces ovlivňovaný velkou spoustou faktorů a záležití při něm především na individualitě jedince. Má na něj mimo jiné výrazný dopad i utvářející se osobní identita jedince a mnoho dalších doprovodných skutečností. Jelikož se jedná o proces nevyrovnaný a proměňující se, je důležité mu věnovat notnou dávku času (Zapletalová, Vaňková, 2006).

Role poradenských zařízení je v první řadě poskytnout žákovi relevantní kariérní informace týkající se typů škol, jejich oborů a požadavků k přijímacím zkouškám na tyto školy. Následně pak mohou pomoci při řešení situace po nepřijetí žáka a informuje o možnostech odvolání. Dále v sobě samozřejmě zahrnuje i diagnostické a poradenské služby (Zapletalová, Vaňková, 2006).

5.1 Kariérové poradenství ve školách a školských poradenských zařízeních

Poskytování poradenských služeb je dnes na každé základní škole nutností, a proto zde existují tzv. školní poradenská pracoviště. Na poradenství se tu podílí kolektiv lidí, který v základní formě zahrnuje hlavně výchovného poradce a školního metodika prevence, což jsou dvě pozice, které musí nezbytně obsadit každá škola. Dle rozhodnutí ředitele školy pak může škola zaměstnat i školního psychologa či školního speciálního pedagoga, případně oba zároveň. Tyto funkce jsou označovány za tzv. poradenské pracovníky a tvoří první pilíř poradenského systému v České republice (Oblast poradenství, 2013-2016). Na poradenství se nicméně podílejí i třídní učitelé nebo učitelé občanských a rodinný výchov, kteří zde mohou mít funkci konzultanta. Všechny tyto osoby věnující se kariérovému poradenství pak ke své práci využívají společných poznatků a pracují tak ve velmi úzké spolupráci. Týmové chování zaručuje co nejobjektivnější pohled na žáka (Zapletalová, Vaňková, 2006).

Je důležité si uvědomit, že často právě díky kvalitním a aktuálním informacím dokáže žák a jeho rodiče vhodně zvolit střední školu. Pokud mají k dispozici materiály, které například upozorňují ve včasném předstihu na termíny dnů otevřených dveří na středních školách,

poskytne jim to přístup ke spoustě relevantních informací, což zaručuje jistý stupeň objektivitu (Zapletalová, Vaňková, 2006).

5.1.1 Výchovný poradce

Výchovný poradce je klíčovou funkcí v procesu kariérového poradenství na školách. Každý výchovný poradce musí splňovat kvalifikační předpoklady pro učitele 2. stupně základní školy a absolvovat studium pro výchovné poradce, které je uskutečňováno v rámci programu celoživotního vzdělávání na vysoké škole. Zde získá jedinec poznatky z oblasti pedagogiky, speciální pedagogiky a psychologie. Studium má délku trvání nejméně 250 vyučovacích hodin a je ukončeno obhajobou závěrečné práce a získáním osvědčení (Zapletalová, Vaňková, 2006).

Náplní práce výchovného poradce je především vykonávání činností poradenských, informačních a metodických a samozřejmě vedení příslušné písemné dokumentace k těmto činnostem.

Poradenské činnosti týkající se volby profesní dráhy zajišťuje obecně v těchto formách:

- skupinová šetření k volbě povolání
- individuální šetření k volbě povolání a individuální poradenství
- poradenství pro zákonné zástupce
- spolupráce se školskými poradenskými zařízeními při přesahování kompetencí školy
- zajišťování skupinových návštěv informačně poradenských zařízení úřadů práce, místních podniků, zajišťování nabídek dnů otevřených dveří na škole
- vyhledávání a šetření žáků, kteří potřebují zvláštní pozornost a příprava návrhu na jejich další péči

Informace, které výchovný poradce předává žákům a jejich rodičům se týkají nabídky středních škol v daném regionu a uplatnění jejich oborů na trhu práce.

V rámci jeho pracovního procesu dochází ke spolupráci s ostatními pracovníky věnujícími se dané problematice, a to nejen ve škole. V kontaktu je například s Informačně poradenským střediskem Úřadu práce anebo také s pedagogicko-psychologickou poradnou.

Konkrétní případy spolupráce výchovného poradce s ostatními poradenskými pracovníky:

- se školním psychologem

Společně konzultují jednotlivé případy volby, a to zejména u žáků, kteří mají v této oblasti obtíže. Dále diskutují nad náplní předmětů vztahujících se k volbě profesní dráhy nebo vytváření zkušební komisi přijímacích pohovorů simulované přijímací zkoušky, aby si žáci dovedli vyzkoušet a představit její atmosféru.

- se speciálním pedagogem

Spolupráce je založena na raném předcházení obtíží u žáků se specifickými poruchami učení, které se mohou projevit následně i u volby střední školy. Tyto žáky pak výchovný poradce informuje o jejich možnostech a možných problémech u přijímacích zkouškách.

- s pedagogicko-psychologickou poradnou

Podílejí se na přípravě testů profesní orientace a společně s žákem a jeho rodiči pak konzultují jejich výsledky. Zabývají se komplikovanými případy volby.

- s Informačně poradenským střediskem Úřadu práce

Spolupráce je založena na realizaci setkání výchovných poradců v okresních městech. Dále IPS ÚP informuje žáky o jejich možnostech při volbě další vzdělávací dráhy.

- spolupráce s třídním učitelem

Třídní učitel může být ve spoustě případů nápomocen díky jeho blízkému kontaktu s žáky, během nějž si vytváří přehled o jejich osobnostních zvláštěnostech. Zároveň je také jeho úkolem být ve spojení s rodiči, což umožňuje získání lepšího povědomí o rodinném zázemí (Zapletalová, Vaňková, 2006).

Výchovný poradce dále spolupracuje i s učiteli relevantních vzdělávacích předmětů nebo ředitelem školy (Zapletalová, Vaňková, 2006).

5.1.2 Školní metodik prevence

Kromě řešení problémů sociálně patologických jevů u mládeže, které jsou jeho hlavní doménou, se školní metodik prevence zabývá i řešením problémů v oblasti studia a selhávání při studiu. Pomocnou ruku dítěti a jeho rodičům tak podává především v případě, kdy je zřejmé, že zvolená škola pro žáka není vhodná a nemuselo by se mu zde dařit. Prevence tak spočívá v poukázání na případné důsledky nevhodného výběru vzhledem ke špatnému prospěchu nebo dispozicím jedince (Zapletalová, Vaňková, 2006).

5.1.3 Příprava k volbě povolání na ZŠ

Příprava k volbě povoláním probíhá na základních školách prostřednictvím vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání, která je od roku 2002 součástí vzdělávacích programů každé základní školy s 2. stupněm. Jejím cílem je pěstovat u dětí praktické dovednosti a osobnostní vlastnosti, které vedou ke správné volbě vzdělávací a profesní dráhy a plánování budoucnosti. Učí žáka mimo jiné odpovědnému rozhodování a objektivnímu zhodnocení svých možností vzhledem k požadavkům pracovního trhu (Zapletalová, Vaňková, 2006).

Rozsah výuky Výchovy k volbě povolání je zhruba 60 hodin uskutečňovaných v průběhu posledních tří let povinné školní docházky a realizovat se může prostřednictvím vyučování povinných předmětů, které mají k dané problematice nejbližší, jako je například občanská či rodinná výchova. Dále je možné ji zahrnout i do volitelných předmětů nebo jiných vzdělávacích aktivit, které škola realizuje. O způsobu, jakým bude problematika do vyučování zařazena, rozhoduje zpravidla ředitel školy a za jeho realizaci je odpovědný výchovný poradce buď jako vyučující nebo jako tvůrce podmínek pro spolupráci s vyučujícími a vykonavatel kariérového poradenství (Zapletalová, Vaňková, 2006).

Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání dále stanoví tematický okruh Svět práce, který je součástí vzdělávací oblasti Člověk a svět práce, a který musí každá škola vzít v potaz. Je určen pro žáky osmých a devátých ročníků základní školy a od žáka se očekává orientace v pracovních činnostech určitých profesí a využití těchto poznatků při výběru svého povolání, dále správné posouzení vlastních možností vzhledem k profesní orientaci a prokázání správné prezentace při modelových situacích simulujících vstup do pracovní sféry (Zapletalová, Vaňková, 2006).

5.1.4 Pedagogicko-psychologické poradny

Pedagogicko-psychologické poradny jsou instituce zabývající se poskytováním služeb vybrané části žákovské populace s výchovnými, studijními nebo psychosociálními problémy. Mimo to ale paralelně se základními a středními školami poskytují i služby kariérového poradenství, které jsou určeny obecně všem těm, kdo se necítí jistě při výběru své další vzdělávací dráhy. V oblasti kariérového poradenství tak poskytují tyto druhy služeb:

- *profesní poradenství*, zahrnující volbu studijního či učebního oboru na konci základní školy a profilaci studijního zaměření před vstupem na vyšší odbornou nebo vysokou školu

- *studijní poradenství*, zaměřené na řešení studijních obtíží žáků na základních, středních a vyšších odborných školách nebo problémy spojené s přechodem na náročnější typ školy
- *speciálně pedagogické poradenství*, které je orientováno na oblast speciálních vzdělávacích potřeb žáků při volbě jejich dalšího vzdělávání i přechodu a sociální adaptaci na vyšší typ školy

(Zapletalová, Vaňková, 2006, s. 21)

Jejich hlavním zájmem je dosažení co největšího souladu mezi žákovými zájmy a jeho studijními předpoklady. Toho se snaží docílit za pomoci pedagogicko-psychologického vyšetření, při kterém berou v úvahu schopnosti a dovednosti žáka, jeho osobnostní charakteristiky, školní výsledky, jeho styly učení a také jeho preference, aspirace a zájmovou orientaci. Vyšetřování probíhá skrze standardizované i nestandardizované postupy, přičemž první z nich jsou založeny na pevně stanovených pravidlech při zadávání i při hodnocení jejich výsledků a druhé jsou naopak méně strukturalizované a více založené na osobním přístupu, individualitě psychologa a jeho úsudku (Zapletalová, Vaňková, 2006).

Mezi poradenskou konzultaci v pedagogicko-psychologické poradně řadíme:

- *skupinová vyšetření žáků (10 – 20 klientů)*
- *individuální vyšetření žáka*
- *diagnostický poradenský rozhovor se žákem*
- *řízený poradenský rozhovor se žákem a jeho rodiči*

(Zapletalová, Vaňková, 2006, s. 26)

Při jednání s žákem a rodiči může psycholog zvolit direktivní přístup, kdy se je bude snažit přesvědčit, aby jednali určitým způsobem, který je v zájmu žáka. Na druhou stranu lze zvolit i přístup nedirektivní, při němž je úkolem psychologa v první řadě naslouchat a reflektovat myšlenky žáka či rodičů (Zapletalová, Vaňková, 2006).

PRAKTICKÁ ČÁST

Pro praktickou část své bakalářské práce jsem zvolila výzkum na dvou základních školách České republiky, v každé z nich po dvou třídách žáků devátých ročníků.

6 Metodologie výzkumného šetření

6.1 Cíl výzkumu a výzkumný problém

Cílem výzkumu je zjistit zda a v jaké míře se podílí rodiče žáků devátých ročníků na rozhodnutí o volbě střední školy, jakým způsobem toto rozhodnutí ovlivňují a jak konkrétně se v tomto procesu zapojují.

Hlavním výzkumným problémem je zjistit jakým způsobem se rodiče podílejí na žákově rozhodnutí o volbě střední školy.

6.2 Výzkumné otázky

1. Rodiče jsou nejčastěji těmi, kdo dává doporučení při volbě střední školy.
2. Rodiče si přejí, aby jejich dítě v životě dosáhlo minimálně stejného stupně vzdělání, jaký mají oni sami.
3. Aktuální povolání jednoho z rodičů je pro žáky největší inspirací při volbě jejich vlastní dráhy.
4. Matka se do procesu volby střední školy zapojuje více než otec.

6.3 Popis výzkumného vzorku

Pro výzkum byly záměrně použity základní školy dvou rozdílných regionů. Zastoupení obou pohlaví je vcelku rovnoměrné. Počet žáků z první školy je o 5 vyšší než ze školy druhé.

Zastoupení pohlaví respondentů

POHLAVÍ	ZŠ č. 1	ZŠ č. 2
dívky	14	13
chlapci	17	13
celkem	31	26

Tabulka č. 1

Základní škola č. 1

Škola je umístěna v okresním městě Královéhradeckého kraje, Náchodě. Nacházejí se zde dvě třídy žáků devátých ročníků. Jedna z nich je studijní, druhá specializovaná na žáky s nižšími studijními předpoklady. Dotazník vyplňovalo celkem 31 žáků.

9. A

Jedná se o třídu s celkem šestnácti žáky. Její složení je různorodé. Docházejí sem například žáci romského či vietnamského původu a také žáci, kteří nemají příliš vysoké studijní předpoklady. Není u nich vidina studia škol gymnaziálního typu. Většinu tvoří chlapci. Během výzkumu bylo přítomno 12 dětí, přičemž jeden žák dotazník nevyplňoval z důvodu plánování opakování tohoto ročníku v následujícím školním roce a kvůli odlišné národnosti, čili prozatím nízkým znalostem českého jazyka. Výzkumný vzorek tedy činil 11 žáků.

9. B

Třída se sestává z 26 žáků různého pohlaví. Dívky tvoří zhruba dvě třetiny třídy. Třída je označována za studijní a u žáků se předpokládá pokračování ve studiu na středních školách s maturitou. Dotazník vyplňovali všichni přítomní. Celkem to bylo 20 žáků.

Základní škola č. 2

Jedná se o školu sídlící na území hlavního města Prahy. Nacházejí se zde dvě třídy žáků z devátých ročníků. Žáci nejsou do tříd rozdělení na základě studijních předpokladů ani výsledků vzdělávání. Dotazník vyplňovali všichni přítomní, celkem 26 žáků.

6.4 Harmonogram výzkumu

Zadávání dotazníků probíhalo v měsících únoru a březnu roku 2016 ve třídách dvou zmíněných základních škol vždy na začátku vyučovací hodiny. Nejprve byli žáci seznámeni s účelem, pro který budou dotazníky vyplňovány. Byli ujištěni o absolutní anonymitě dotazníků a vybídnuti ke vznášení dotazů po jejich zadání případně během jejich vyplňování. Výsledky z těchto škol jsem se vzhledem k jejich rozdílnému regionálnímu umístění rozhodla porovnat.

Rozhovory s výchovnými poradkyněmi byly vedeny formou polostrukturovaného rozhovoru v místnostech určených učitelskému sboru. Otázky byly koncipovány podobným způsobem jako u žáků, aby mohlo dojít k následnému porovnání odpovědí. Mimo to jsem se ptala i na reálný zájem žáků o služby výchovné poradkyně a způsob, jakým je ve škole realizováno

kariérní poradenství. Otázky byly předem připravené a na základě odpovědí jsem případně pokládala dotazy specifictějšího charakteru.

6.5 Analýza výzkumného šetření

6.5.1 Kariérní poradenství na školách

Na začátek své analýzy bych se na základě rozhovorů s oběma výchovnými poradkyněmi pokusila nastínit možnosti a reálné využití kariérního poradenství na obou školách. Tato skutečnost nám pomůže následně i pochopit některé jejich odpovědi.

Aktivita výchovné poradkyně v ZŠ č. 1 jsou založeny především na práci s celou třídou dětí zároveň. Jedná se buď o různé besedy nebo předávání informací během třídnických hodin či hodin předmětů, které výchovná poradkyně vyučuje. Individuální konzultace jsou zde výjimkou. Pokud se nějaký případ objeví, přichází se o své volbě budoucího profesního zaměření poradit děti spíše samy, a to jen v takové míře, aby se ujistily, že je jejich již učiněné rozhodnutí správné, a že se pro ně konkrétní vybraná škola hodí. Rodiče společně s dětmi hojně využívají listopadové schůzky, které se mimo výchovné poradkyně účastní i zástupci okolních středních škol. Zde se rodiče dozvědí vše důležité nejen ohledně přihlášek a termínů přijímacích zkoušek a mají možnost klást dotazy. Žáci se dále účastní mimo jiné i besedy na úřadu práce.

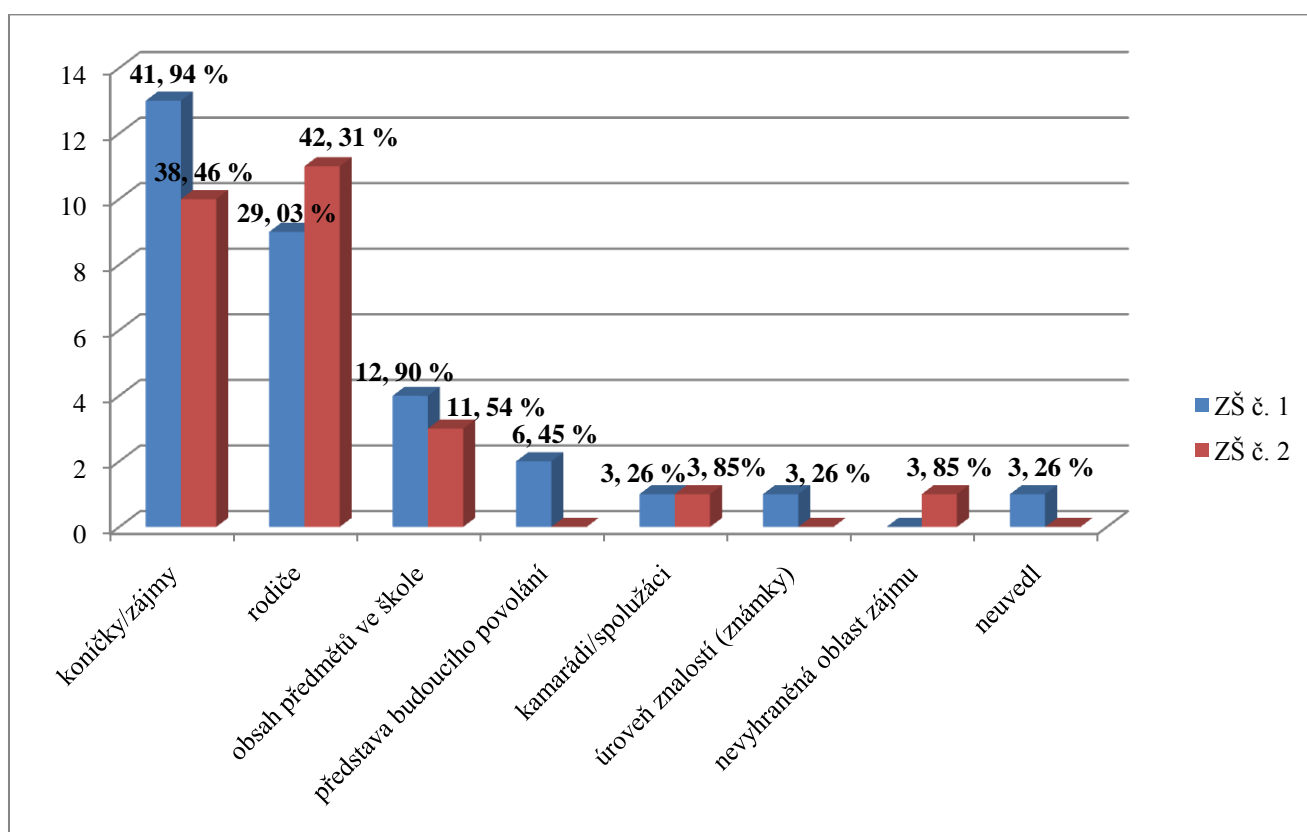
Přístup k žákům na ZŠ č. 2 je v tomto ohledu odlišný. Škola zaměstnává školní psycholožku, díky níž mohou být možnosti žáků konzultovány individuálně a odpovídají jejich osobnostním předpokladům. Testování probíhá již v osmém ročníku a ověřuje žákovu schopnost práce pod tlakem, schopnost soustředění a zjišťuje jeho osobnostní zaměření. Výsledky jsou konzultovány školní psycholožkou, výchovnou poradkyní a třídním učitelem dané třídy a posléze s každým žákem zvlášť. Pro rady si žáci k výchovné poradkyni přicházejí v hojném počtu, a to buď o přestávkách anebo speciálních konzultačních hodinách k tomu vyhrazených. Během října a listopadu se u ní dle její výpovědi objeví až čtyřicet dětí (což ovšem zahrnuje i žáky pátých a sedmých ročníků zvažující přestup na gymnázium). Konzultační hodiny navštěvují žáci v mnoha případech i společně s rodiči. Od poradkyně očekávají objektivní zhodnocení jejich výběru a potvrzení kvality školy, vypůjčení příslušných materiálů, případně pomoc s přihláškou. Dále poradkyně zmínila ještě možnost návštěvy speciálních hodin věnovaných obecným informacím o středních školách a jejich přijímacích řízeních.

Velký rozdíl mezi těmito dvěma školami je tedy především v přístupu k žákům. Ve druhé ze zmíněných škol je kladen mnohem větší důraz na individualitu jedince, a to hlavně díky přítomnosti školní psycholožky a možnostem testování. V této škole výchovná poradkyně žákům radí ve velké míře a sama uvedla, že pokud se pro dítě škola nehodí, řekne mu to. K tomu většinou nedochází v první škole, kde se žáci o volbě školy rozhodují povětšinou sami či s rodiči a vyvracet jim jejich školu je tedy pro výchovnou poradkyni dle jejích slov již bezvýznamný krok.

6.5.2 Vyhodnocení otázek dotazníku

V jedné z prvních zkoumaných oblastí praktické části své bakalářské práce jsem se zaměřila na zdroj největšího vlivu při žakově volbě střední školy.

Otázka číslo 3: Kdo nebo co mělo největší vliv na tvoji volbu střední školy?

Graf č. 1

Z grafu č. 1 můžeme vyčíst, že děti ze ZŠ č. 1 staví své koníčky a zájmy v intenzitě vlivu na jejich volbu SŠ nad názory rodičů a spoléhají se tedy na své vlastní preference raději než na pohled svých nejbližších. Děti ze ZŠ č. 2 naopak za hlavní faktor vedoucí k jejich volbě považují právě své rodiče, přestože rozdíl v četnosti odpovědí není příliš velký. Na třetím místě se u obou škol umístil obsah předmětů, které se děti ve školách učí, čili jistý poměr

vlivu mělo na rozhodnutí některých z nich i jejich zalíbení v jednotlivých předmětech. Kamarádi nebo spolužáci mají na sebe v tomto ontogenetickém období jistě výrazný vliv, ne však v tak zásadní otázce, jakou je volba střední školy. Učitelé ani poradenská pracoviště se v naší výsledné tabulce neobjevili vůbec.

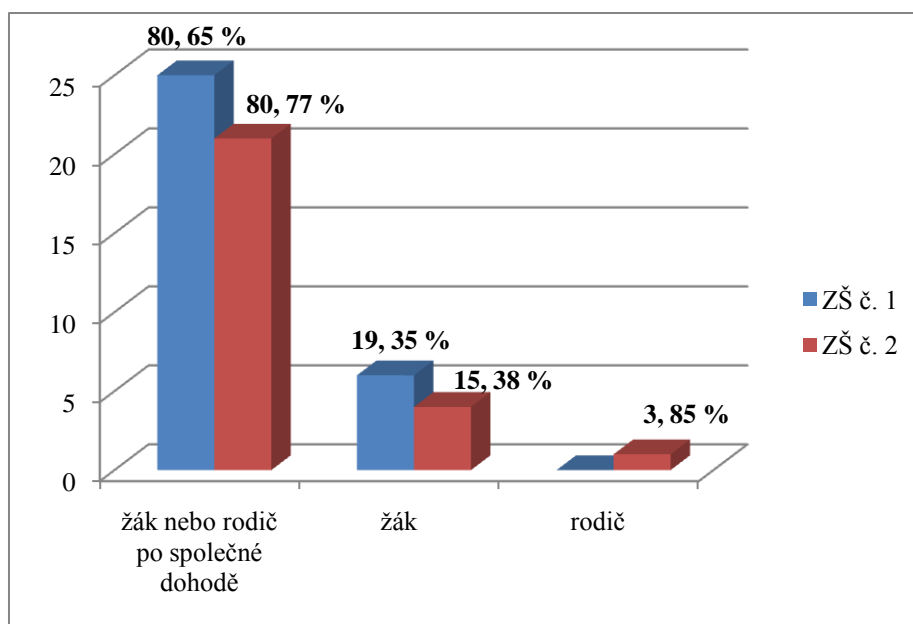
Zajímavostí je jistě skutečnost, že obě výchovné poradkyně těchto škol odhadly pořadí prvních dvou hodnot opačně, než jak se k této záležitosti vyjádřili žáci jejich vlastních škol. Dle výchovné poradkyně ze ZŠ č. 1 mají na rozhodnutí žáka nejsilnější vliv rodiče, přičemž někteří z nich si dle jejího názoru umí jít dokonce i cíleně za svým, pokud vidí u žáka lepší prospěch. Žáci této školy nicméně zvolili jako nejsilnější zdroj vlivu své zájmy a koníčky. Přesně naopak tomu bylo u ZŠ č. 2, kde u dětí zvítězil vliv rodiče, ačkoli výchovná poradkyně postavila na první místo v žebříčku osobnost a osobnostní předpoklady jedince, jeho talent a schopnosti, čili ve valné většině obecně oblast jeho zájmů – oblast, ve které je dobrý. Dále je poměrně překvapující, že ačkoli zde žáci hojně využívají služeb výchovné poradkyně a mají přístup ke svým výsledkům testování, neuvedli podobný vliv v našem výsledném přehledu. To může být nicméně způsobeno prolínáním se těchto výsledků s jejich zájmy a koníčky.

U dětí z Náchoda převládá pak dle slov jejich výchovné poradkyně ještě jeden další specifický faktor ovlivňující volbu jejich školy, a to jsou omezené možnosti, které tento region nabízí. Navíc pokud dítě nemá odpovídající výsledky, už vůbec si nemůže vybírat a nezbude mu než volit zaměření, která neodpovídají jeho představám, ale vzdělávacím výsledkům. Speciálně pro děvčata je v podobném případě v této oblasti velmi obtížné najít umístění a většinou si nakonec musí vybrat mezi kariérou kadeřnice nebo kuchařky. Praha jako velkoměsto poskytuje dětem přirozeně mnohem větší spektrum možností a zaměření, tudíž žák má možnost vydat se prakticky každým směrem. Znamky zde nemají plně omezující roli.

Dalším předmětem mého zájmu se stala míra vlivu rodiče na rozhodnutí žáka.

Otázka č. 4: Výběr školy u tebe probíhal takto:

- **školu ti vybrali rodiče**
- **školu sis vybral/a sám/sama bez ohledu na rodiče**
- **na škole ses s rodiči dohodla**

Graf č. 2

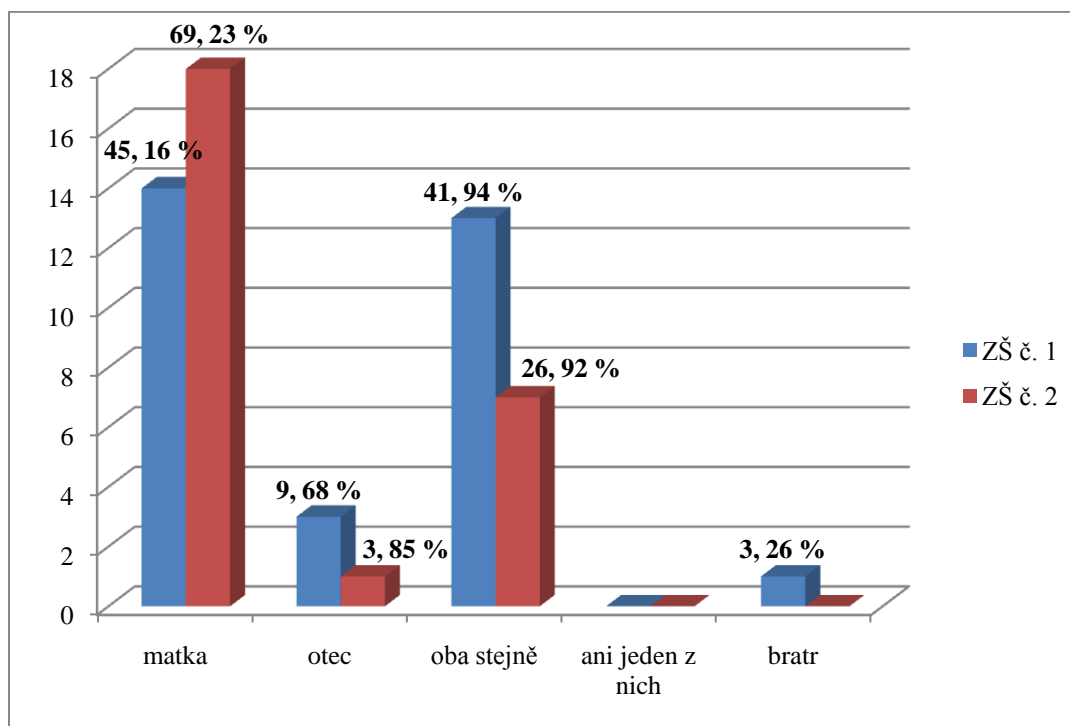
Z grafu č 2 je patrné, že odpovědi žáků dvou škol se nijak výrazně neliší. Převážná většina dětí považuje svoji finální volbu za rozhodnutí učiněné na základě dohody s rodiči. Přestože věk, ve kterém se žáci nacházejí, nepodporuje teorii o řízení se radami rodičů, žáci devátých ročníků patrně cítí dosah takto determinujícího rozhodnutí a porada s rodičem se zdá nejlepší cestou k jeho správnosti. Někteří jednotlivci nicméně nepřipouštějí vliv rodiče na jejich volbu, což může být způsobeno buď skutečnou absencí dosahu rodičova názoru nebo jen jejich neochotou jej přiznat.

Výsledná možnost odpovídá i názorům obou výchovných poradkyň, které nejenže věří v rodičovu schopnost objektivního poradního hlasu, ale snaží se jej k němu i vybízet a napomáhat ke sladění preferencí obou stran. Výchovná poradkyně ze školy č. 2 dodává, že se neseťká s případy, kdy by rodiče dětem vnucovali svoji představu. Moc dobře je totiž znají a obzvlášť pokud s nimi sdílí nějakou slabinu (jakou například problémy po psychické stránce), umí na to dobře reagovat a držet se při zemi.

V praktické části bakalářské práce jsem se zaměřila i na to, který z rodičů se při volbě střední školy zapojuje více.

Otázka číslo 5: Při rozhodování o volbě střední školy se více zapojoval/a:

- matka
- otec
- oba stejně
- ani jeden z nich
- někdo jiný (uved' kdo)

Graf č. 3

Na základě dat zobrazených v grafu č. 3 se na procesu výběru střední školy v největší míře podílí matka, a to v případě obou základních škol. V ZŠ č. 1 dále můžeme pozorovat značné zastoupení účasti obou rodičů, které má prakticky podobně dominantní pozici, jako matka sama. Otcové žijící v okresním městě se tedy zapojují do procesu mnohem častěji, než v Praze, kde otec sám ani v kombinaci s matkou nedosahuje v četnosti ani poloviny případů. Výchovná poradkyně této školy ostatně potvrzuje daleko razantnější procento aktivity matek, už jen dle jejich zájmu o konzultace s ní, a tatínky též zmiňuje pouze ve spojitosti s případy, kdy se zajímají oba rodiče. Výchovná poradkyně č. 1 na druhou stranu připisuje aktivitě otců na základě společného kontaktu dokonce 40%, což soudí především z jejich účasti na třídních schůzkách. Toto číslo sice reálně neodpovídá výsledkům našeho výzkumu v této škole, nicméně procento zainteresovaných otců je zde opravdu vyšší. V některých případech chodí i oba.

Tvrzení žáků jsem si ověřovala i v následující dotazníkové otázce, kde mě zajímaly konkrétní aktivity, jimiž se matka a otec podílí na výběru střední školy. Z výčtu aktivit obou škol jsem vybrala pět nejčastějších odpovědí žáků.

Otázky číslo 6 a 7: Uved' aktivity matky/otce spojené s pomocí při výběru:

Aktivity rodičů na ZŠ č. 1

AKTIVITY	MATKA	OTEC
vyhledávání informací	15	6
návštěvy škol, burzy, dny otevřených dveří	13	3
konzultace	6	4
předávání zkušeností	6	6
pomoc s přihláškou	2	2

Tabulka č. 2

V prostoru určeném pro výčet aktivit matky jich děti uvedly celkem 46, u otců se počet snížil na 29. Aktivity matky nebyly uvedeny nebo blíže specifikovány celkem v 5 případech, aktivity otce v 11 případech. Z tabulky je jasné, že matky se viditelně více zapojují v záležitostech vyžadující větší aktivitu, jakými jsou vyhledávání informací o školách nebo plánování a realizace jejich návštěv. V dalších řekněme pasivnějších záležitostech, které představují povětšinou ústní formu pomoci, jsou otec i matka nápomocni takřka ve stejné míře. Jedná se o hovory o zájmech dítěte, jeho preferencích, možném uplatnění po dokončení jeho vybrané školy a předávání vlastních zkušeností, které probíhají vesměs v domácím prostředí. U otců se dále objevila i finanční pomoc.

Zdejší výchovná poradkyně nedokázala určit, který z rodičů se ujímá jaké funkce. Dle všeho v této škole nedochází k individuálním konzultacím často a z kontaktu s celou třídou dětí zároveň se prakticky nelze k podobným informacím dopracovat. Na druhou stranu zmiňuje, že silnější slovo má povětšinou matka. Navíc pokud se jedná o rodiny, kde tatínek nefunguje, jak by měl, nebývá zde zpravidla ani jiná možnost. Tento model je bohužel v dnešní společnosti velmi častý.

Aktivity rodičů na ZŠ č. 2

AKTIVITY	MATKA	OTEC
vyhledávání informací	15	5
návštěvy škol, burzy, dny otevřených dveří	15	5
konzultace	4	5
předávání zkušeností	3	2
pomoc s přihláškou	1	3

Tabulka č. 3

I v ZŠ č. 2 je situace obdobná. Angažovanost matek ve vyhledávání informací a návštěvách škol či příslušných akcí má primární význam. Ve dvou dalších případech pak žáci uvedli, že jim matka pomohla se vším. Podíl uvedených aktivit u matek a otců je zde 45 ku 22. Aktivita nebyly u otců uvedeny či blíže specifikovány v 10 případech, u matek pouze v 1 případě.

Výchovná poradkyně této školy je v tomto s žáky zajedno a výčet aktivit matek obohacuje ještě například o zajišťování zkoušek nanečisto či přípravných kurzů, které se také v našich dotaznících objevily, ačkoli ne v takové míře. Dále zmiňuje specifickou výstavu škol s názvem Schola Pragensis či konzultace s ní a dodává, že je pro žáky i jejich rodiče velmi důležité sdílet tyto aktivity společně, aby mohly vše v klidu doma následně prokonzultovat. Je vidět, že poradkyně s dětmi či jejich rodiči přichází do kontaktu velmi často a má prostor k individuálním pohovorům.

Situace je v otázce rozdělení funkcí prakticky obdobná bez ohledu na lokaci školy. Výčet pěti nejčastějších rodičovských aktivit je navíc ve všech čtyřech případech stejný, ačkoli se četnost výskytu jednotlivých odpovědí liší.

Oblastní mého zájmu byla dále skutečnost, zda si rodiče přejí, aby jejich děti dosáhly minimálně stejného vzdělání, jako mají oni sami.

Otázka číslo 8: Přejí si tvoji rodiče, abys v životě dosáhl/a minimálně stejného stupně vzdělání, jako mají oni sami?

ODPOVĚĎ	ZŠ č. 1	ZŠ č. 2
ANO	24	18
NE	3	1
NEVÍM	2	7
neuvedli	2	0

Tabulka č. 4

Jak je vidět, děti z obou škol jsou s tímto rodičovským přáním srozuměny a potvrzují jeho existenci. Tito rodiče ze své zkušenosti vědí, jak se člověku žije se stupněm vzdělání, kterého oni sami dosáhli. Proto se snaží v zájmu svého dítěte upřednostňovat variantu volby minimálně stejného stupně vzdělání, v lepším případě pak vyššího, aby jejich potomek nemusel v životě žádným způsobem strádat.

Dle slov výchovné poradkyně ze školy č. 2 si tito rodiče myslí, že *vzdělání je cestou k vyššímu postavení, jednají tak pro dobro dítěte a uvědomují si jeho slabiny*. Slovo ctižádost by v tomto případě nepoužila. Dle výchovné poradkyně ze školy č. 1 se rodiče spíše snaží brát v potaz prospěch svého dítěte, a pouze pokud ho vyhodnotí za odpovídající, stanoví pro něj vyšší cíle. Jsou i případy, kdy chodí děti na střední školy pouze s dostatečnými známkami, ale dokládá, že v letošní nestudijní třídě si žáci i jejich rodiče stanovili poměrně reálné cíle a volí raději učiliště, popřípadě stále zvažují své možnosti.

Další oblastí, kterou se zabírám v praktické části své práce, je vliv povolání rodičů na žákův výběr střední školy. Zaměřila jsem se nejprve na matku.

Otázka číslo 9: Chodí tvá matka ze zaměstnání spokojená

ODPOVĚĎ	ZŠ č. 1	ZŠ č. 2
ANO	19	16
NE	4	4
NEVÍM	8	6

Tabulka č. 5

Otázka číslo 10: Líbí se ti současné povolání tvé matky?

ODPOVĚĎ	ZŠ č. 1	ZŠ č. 2
ANO	15	11
NE	9	10
NEVÍM	7	5

Tabulka č. 6

Otázka číslo 11: Chtěl/a bys pracovat na stejné pozici?

ODPOVĚĎ	ZŠ č. 1	ZŠ č. 2
ANO	2	2
NE	23	21
NEVÍM	6	3

Tabulka č. 7

Souvislost kladného vztahu k práci matky a jeho vlivu na volbu vlastní profesní dráhy nemůžeme potvrdit. Ačkoli má většina žáků pocit, že je jejich matka se svým povoláním spokojena a minimálně polovině z nich se navíc toto povolání líbí, nechtějí jej vykonávat. Vykonávat jej přirozeně nechtějí ani ti, kterým se tato práce nelíbí nebo se nelíbí samotné matce. Zdá se, že pokud mají žáci pocit, že pro ně povolání není ideální, nepřesvědčí je ani pozitiva s ním spojená, jakými jsou zkušenost matky s tímto povoláním nebo jeho obliba.

Dále mě zajímalo, zda může být situace jiná v případě povolání otce.

Otázka číslo 12: Chodí tvůj otec ze zaměstnání spokojený?

ODPOVĚĎ	ZŠ č. 1	ZŠ č. 2
ANO	18	12
NE	5	4
NEVÍM	8	10

Tabulka č. 8

Otázka číslo 13: Líbí se ti současné povolání tvého otce?

ODPOVĚĎ	ZŠ č. 1	ZŠ č. 2
ANO	17	10
NE	7	11
NEVÍM	7	5

Tabulka č. 9

Otázka číslo 14: Chtěl/a bys pracovat na stejné pozici?

ODPOVĚĎ	ZŠ č. 1	ZŠ č. 2
ANO	3	3
NE	19	17
NEVÍM	8	6
neuvedl	1	0

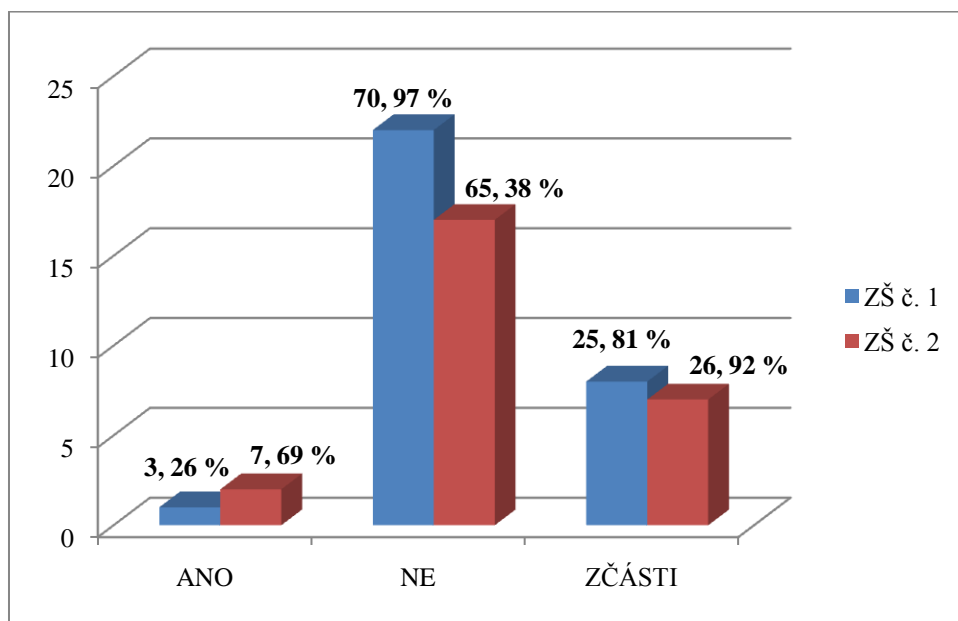
Tabulka č. 10

Situace se nezměnila ani v případě povolání otce. Většina žáků má pocit, že přichází z práce domů spokojený, některým se tato práce líbí, ale to neznamená, že by se jí sami chtěli věnovat. Rozdíl mezi oběma školami není prakticky viditelný.

Dle dosud uvedených dat je jasné, že inspiraci pro volbu své střední školy berou žáci povětšinou úplně jinde, než z životních zkušeností svých rodičů a k identifikaci s jejich povoláním dochází v obou případech jen zřídka.

Poslední otázka dotazníku byla věnována tomu, zda žáky povolání rodičů inspirovalo alespoň výběru relevantního studijního oboru nebo oboru souvisejícího s oblastí práce jejich rodičů.

Otázka číslo 15: Inspirovalo tě současné povolání jednoho z rodičů k volbě střední školy takto zaměřené?

Graf č. 4

Odpovědi žáků obou škol se prakticky neliší. Valná většina z nich nepovažuje povolání svých rodičů za faktor ovlivňující jejich volbu. V současné době má žák jistě mnohem širší spektrum možností, ke kterým se může uchýlit a vliv dalších zástupců sociálního okolí nebo reklamních lákadel může mít mnohem širší záběr než dříve. Ti, kteří se rozhodli následovat šlépěje svých rodičů, jsou povětšinou výjimkami, zbytek žáků se nechal inspirovat jen zčásti. Obojí může být způsobeno větším množstvím zkušeností a informací, ke kterým mají tyto děti díky rodičům přístup ale i nedostatkem představivosti či nevyhraněností zájmů.

Výchovná poradkyně č. 2 dodává, že pokud si některé děti tuto cestu vyberou, nebývá to nijak vědomě. Ty časy, kdy byl u dětí z doktorských rodin předpoklad studia medicíny, nebo mělo docházet k převzetí podniku, jsou dle jejího názoru již dávno pryč. Rodiče jednoduše dokáží posoudit, co je pro jejich dítě dobré. Výchovná poradkyně ze školy č. 1 má pocit, že pokud dochází k přenášení z generace na generaci, bývá tomu tak spíše v oblasti stupně vzdělání. Když jsou rodiče vyučení, děti mají lepší představu o tom, do čeho se studiem podobné školy

pouštějí a speciálně v nestudijní třídě hraje velkou roli vidina budoucího výdělku. Obě poradkyně se ale shodují na tom, že častěji než povolání rodičů hrají v oblasti inspirace hlavní roli zájmy.

6.6 Vyhodnocení výzkumných otázek

1. Rodiče jsou nejčastěji těmi, kdo dává doporučení při volbě střední školy.

Ano. Ačkoli se v našem průzkumu vlivu na volbu střední školy na nejvyšší příčce umístily zájmy a koníčky dítěte, rodiče jsou nejčastěji zvoleným a s drobnými výjimkami také prakticky jediným zástupcem vlivu sociálního okolí, který se podílel na volbě střední školy a dává dětem rady a doporučení.

2. Rodiče si přejí, aby jejich dítě v životě dosáhlo minimálně stejného stupně vzdělání, jaký mají oni sami.

Ano. Většina žáků o takovémto přání svých rodičů ví a potvrzuje jej, tudíž v jejich domovech muselo dojít k vyslovení nebo alespoň naznačení podobného přání.

3. Aktuální povolání jednoho z rodičů je pro žáky největší inspirací při volbě jejich vlastní dráhy.

Ne. Povolání rodiče jednoznačně není pro dítě největší inspirací při jeho volbě, a to ani v případě, že se mu dané povolání líbí nebo je s ním sám rodič spokojen. Pro žáky jsou nejdůležitějšími ukazateli jejich zájmy a názor rodičů, kteří se nicméně také snaží těmito zájmy řídit či nechat vést.

4. Matka se do procesu volby střední školy zapojuje více než otec.

Ano. Matka se do tohoto procesu zapojuje mnohem častěji a na starost si bere nejen více povinností, ale také ty, které jsou podmíněny vyšší aktivitou.

7 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala vlivem rodičů na volbu profesního zaměření svých dětí. Mým cílem bylo zjistit, zda a v jaké míře se rodiče žáků devátých ročníků podílejí na volbě střední školy svých ratolestí, jakými konkrétními způsoby toto rozhodnutí ovlivňují a kterými aktivitami se do procesu zapojují.

Z teoretické části vyplývalo, že právě rodiče jsou nejsilnějšími zástupci vlivu sociálního okolí na žákovo rozhodování o volbě další vzdělávací a profesní dráhy a nejčastěji vyhledávanými poradci v této oblasti. Výsledky našeho výzkumu tento výrok jednoznačně potvrzují. Ačkoli se při volbě budoucí profese velká spousta dětí řídí svou individuální typickou strukturou zájmů, i názor rodiče bývá pro žáky často rozhodujícím faktorem. Minimálně jeho poradní hlas je něčím, bez čeho se dítě většinou neobejde a k finálnímu rozhodnutí zde ve valné většině případů dochází až po domluvě obou stran. Na základě toho můžeme i říci, že radikalismus pramenící z charakteristik ontogenetického období, kterým si tito žáci obecně procházejí, v tomto případě žádným výrazným způsobem nezasahuje do charakteru vztahu rodiče s dítětem. Alespoň tedy na základě informací, které jsme měli možnost zjistit. Dítě v této situaci dokáže uznat či přijmout názor staršího a zkušenějšího a nesnaží se radikálně vymanit z jeho vlivu.

Způsob, jakým se oba rodiče podílejí na výběru střední školy, se liší. Matky se zaměřují především na praktickou stránku věci a stavějí se do role shromažďitelů a tříditelů potřebných informací. Otcové se na druhou stranu zapojují až v pozdější fázi verifikace a pomáhají především formou konzultací.

V souvislosti s cíleným vlivem rodičů je nutno zmínit, že uplatňování rodičovské síly není příliš častým jevem. Minimálně rodiče našich zkoumaných žáků dokáží alespoň do určité míry respektovat představy svých dětí, a přestože od nich očekávají studium stejného či vyššího stupně vzdělání než mají oni sami, vyvíjený tlak nelze z odpovědí žáků pozorovat.

Identifikace s povoláním rodiče jako forma necíleného vlivu na výběr budoucího povolání dítěte se nezdá být tradicí mnoha rodin, přestože je jí v teoretické části připisována významná role. Kupodivu ani žákova obliba tohoto povolání či spokojenost rodiče s ním nemá žádný dopad na preference dítěte. Zdá se, že přímou zkušenost blízké osoby s konkrétním povoláním děti příliš neoceňují a raději upřednostňují své vlastní představy či informace získané jinak než skrze pracovní zkušenost rodiče. V potaz je nicméně ale nutné brát skutečnost, že velikost

výzkumného vzorku v našem případě nebyla natolik velká, aby se tvrzení dalo zevšeobecňovat.

Služby výchovné poradkyně jsou hojně využívány především ve velkých městech, kde jsou možnosti volby střední školy mnohem širší, a je tedy zapotřebí nějakým způsobem vymezit žákovy předpoklady. Obecně ale můžeme říci, že i přes možnosti využití poradního hlasu kvalifikovaných pracovníků v oblasti kariérního poradenství jsou to stále rodiče, na koho se dítě ve zlomovém okamžiku svého života, jakým volba střední školy je, obrací.

Cíl své práce považuji z převážné části za splněný. Podařilo se mi potvrdit, že rodiče se na volbě střední školy svých dětí podílejí, a to ve velmi vysoké míře přesahující vždy osmdesát procent uvedených případů. Stejně tak jsem měla možnost zjistit i jednotlivé aktivity, kterými se rodiče do výběru školy zapojují. Konkrétní způsoby vlivu nelze s přesným odhadem určit, nicméně získaná data potvrzují, že ve většině případů se jedná vždy o dohodu obou stran a především že povolání rodiče neslouží jako zásadní zdroj inspirace a tudíž vlivu na rozhodnutí dítěte. Samozřejmě je třeba brát v potaz, že výzkumný vzorek nebyl nikterak rozsáhlý, a nelze tudíž na jeho základě vytvářet obecné závěry.

8 Seznam použitých informačních zdrojů

HLAŘO, Petr. Strategie uplatňované rodiči při volbě další vzdělávací dráhy žáků. *Pedagogicko-psychologické poradenství*. 2010a, 59 (2010), 11-18. ISSN 1214-7230

HLAŘO, Petr. Views on the Autonomy of Czech Students of Technically and Vocationally Oriented Secondary Schools and the Influence of the Significant Others on Career Decisionmaking. *The educational review*. 2012, 2012(4), 193-205. ISSN: 1732-6729.

HLAŘO, Petr. Vliv sociálního okolí na kariérové rozhodování žáku při přechodu do vyššího sekundárního vzdělávání. *Pedagogická orientace*. 2010b, 20(3), 66-81. ISSN 1211-4669

KATRŇÁK, Tomáš. *Odsouzení k manuální práci*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 190 s. ISBN: 80-86429-29-6

KLAPAL, Václav. Volba povolání. *Moderní vyučování*. 1999, 5(6), 12-13. ISSN 1211-6858

LANGOVÁ M., HEŘMANOVÁ V., TRPIŠOVSKÁ D., VACÍNOVÁ M. *Psychologické aspekty školního poradenství*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2005. 192 s. ISBN:80-7044-719-2 (Langová a kol)

MEZERA, Antonín. *Pro jaké povolání se hodím?* 1. vyd. Praha: Computer Press (firma), 2002. 178 s. ISBN: 80-7226-651-9

Oblast poradenství. *MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY*. [online]. [cit.2016-01-29]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/oblast-poradenstvi>

ORVIN, George H. *Dospívání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2001. 180 s. ISBN: 80-247-0124-3

PAULÍK, Karel. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002. 66 s. ISBN: 80-7042-214-9

PRAŽSKÁ SKUPINA ŠKOLNÍ ETNOGRAFIE. *Profí-volba z deváté třídy*. Praha: Univerzita Karlova, 2005. 159 s. ISBN 80-7290-216-4

ŠIKULOVÁ, Renata. *Pomáháme žákům s výběrem vzdělávací a profesní dráhy*. 1. vyd. Most: Hněvín, 2007. 142 s. ISBN: 978-80-86654-20-1

ŠMÍDOVÁ, Eva. Genderovaná volba práce. *Sociologický časopis*. 2009, 45(4), 707-726. ISSN: 0038-0288.

ŠŤASTNOVÁ, Pavlína. *Jak žáci základních a středních škol vybírají svou další vzdělávací nebo pracovní kariéru*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2012. 40 s.

VÁGNEROVÁ, Hana. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN: 978-80-246-2153-1

ZAPLETALOVÁ J., VAŇKOVÁ H. *Kariérové poradenství - přítomnost a budoucnost* .1. vyd. Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2006. 276 s. ISBN: 80-86856-21-6

ZRYSOVÁ, Jana. Kam se hlásíš. *Moderní vyučování*. 2002, 8(1), 4-5. ISSN 1211-6858

9 Seznam příloh

Příloha 1 – Rozhovor s výchovnou poradkyní ZŠ č. 1

Příloha 2 – Rozhovor s výchovnou poradkyní ZŠ č. 2

Příloha 3 – Dotazník pro žáky